

*ASPECTES PSICOLÒGICS I LINGÜÍSTICS DEL CATALÀ
DE FRANÇA EN RELACIÓ AMB ELS PARLARS
LLENGUADOCIANS VEÏNS, DE MANUEL COMPANYS:
EDICIÓ I CONTEXTUALITZACIÓ D'UN ESTUDI
DE DIALECTOLOGIA ROMÀNICA COMPARADA¹*

Elena DE LA CRUZ VERGARI
Universitat Rovira i Virgili
Gerard Joan BARCELÓ
Ministère de l'Éducation Nationale

1. DESCRIPCIÓ DEL DOCUMENT I DEL MATERIAL QUE L'ACOMPANYA

L'estudi fins ara inèdit que presentem es conserva actualment a la Biblioteca Nacional de Catalunya reproduït en 56 folis mecanografiats amb la signatura 9153, i atribuït a Emmanuel Companys. Segons informa el registre de la biblioteca, hi ingressà el 2009, quan l'Institut Cervantes de Tolosa de Llenguadoc donà els fulls a la biblioteca nacional. Sembla que el fons és el resultat de la documentació aplegada pel llibreter català Josep Salvador, que participà en l'organització dels Jocs Florals celebrats el desembre de 1952 a la susdita vila.

Els folis són d'un paper molt fi, d'un blanc apagat sense marques d'aigua, de 210 × 270 mm, utilitzat a França fins el 1967 per a la correspondència comercial. Es conserva al mateix paquet documental un sobre marró de mida quartilla timbrat a Foix el 24-10-5[2],

1. L'acceptació d'aquest article miscel·lani, que recull un treball de 1952, es justifica per aquestes raons: 1) la segona part conté un article inèdit que a) presenta al públic una contribució d'Emmanuel Companys, resultat d'un treball de camp sobre la frontera catalanooccitana, que reflecteix la seva situació cap a la meitat del segle xx, així com l'estat del català septentrional aleshores; b) conté una presentació que dona informació nova sobre l'autor i la seva activitat investigadora; 2) és un homenatge a E. Companys per la seva contribució al progrés a Catalunya de la metodologia geolingüística: gràcies a ell, que figurava en l'equip inicial de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*, de J. Veny i L. Pons, aquesta obra va incorporar el mètode directe de recerca dialectal basat en la gravació magnetofònica, inexistent aleshores a l'estat espanyol, i que ha fet possible un arxiu dels dialectes catalans; l'article és també un homenatge als exiliats que, lluny del seu país, van defensar i il·lustrar la seva llengua i cultura, malmeses per la dictadura (Comitè de Redacció).

adreçat a Serra i Baldó i dirigit a la seu dels Jocs Florals de la Llengua Catalana de Tolosa de Llenguadoc.² A la part superior esquerra, hi ha escrit en llapis el número de registre de l'esmentat certamen, el 196. Es conserva a més una carta adreçada a Serra i Baldó i signada per Companys, d'un paper més ocre i sense cap marca d'aigua, on es llegeix:

Estimat senyor: com us ho anunciava en la meua darrera carta, us envio la primera part del meu treball. Si us sembla que amb això ja n'hi ha prou, us agrairia que m'ho diguéssiu perquè pogués consagrar els dies que em queden per aprendre la literatura portuguesa. Cordialment vostre, Companys.

Sembla, doncs, que el Sr. Serrà i Baldó devia comunicar a Companys l'interès d'enviar la segona part per tal de ser admès al premi. Atès que els folis de la segona part no tenen cap marca d'haver estat plegats com els de la primera part, que degueren ser enviats en el primer sobre, de mida quartilla, l'altre sobre marró, de mida de foli, hauria tramès la segona part de l'estudi.

Els folis de l'estudi estan numerats al centre del marge superior de cada pàgina de l'1 al 65. Al text mecanografiat hi ha esmenes i notes manuscrites de l'autor. El nom del seu autor, Manuel Companys, apareix escrit a mà a la portada i a la portadella. Al final de la primera part i com a carta adreçada a Serra i Baldó, hi trobem la seva rúbrica.

Al dors del sobre gran apareix també el seu cognom i un títol de l'estudi, *Aspectes Psicològics i Dialectològics del català de França i els parlars Llenguadocians veïns* amb un breu sumari. El text es presenta dividit en dues parts: la primera part porta per títol «Vitalitat del Català Septentrional», i la segona, «La zona de transició i dels límits fonètics entre els parlars llenguadocians i catalans». Tanmateix, els títols varien al text mecanografiat de l'estudi pròpiament dit.

A la portada, l'estudi porta per títol *Aspectes psicològics i lingüístics del català de França en relació amb els parlars llenguadocians veïns* i, tot seguit, es presenta la primera part: «La vitalitat del català de França». A la pàgina 24, el títol de l'estudi torna a canviar, *Aspectes psicològics i lingüístics del català septentrional* i la segona part hi és anunciada com «Els límits fonètics entre el català septentrional i els parlars llenguadocians veïns».

Tot i haver obtingut un premi, sembla que l'estudi no va tenir cap difusió, com ho prova el fet que la nombrosa bibliografia especialitzada que hem pogut consultar no en fa cap esment.

2. DATACIÓ I CONFECIÓ DE L'ESTUDI

A la pàgina 7 de l'original, Companys escriu en nota: «aquest estiu de 1952, hi havia a Banyuls [...]».³ La referència sembla autobiogràfica. L'estil ràpid de la seva prosa, el

2. 1, Boulevard du Pont d'Arcole, Toulouse, H^{te} G^{ne} [Haute-Garonne].

3. Vegeu la nota 23.

fet que en la primera part no faci servir encara la notació fonètica que establirà a la segona part, i les nombroses correccions de l'original, porten a pensar que Companys treballà amb una certa rapidesa en aquesta monografia, la primera part de la qual es troba datada el 24 d'octubre del 1952 (p. 18 de l'original), i que l'autor corregué a enviar-la, ja que és la data amb què apareix timbrada al sobre. Tot indica que la segona part de l'estudi es redactà després a corre-cuita per poder optar al premi, atès que aquell certamen s'havia de celebrar el desembre.

Pel que fa al lloc de redacció, els originals estan escrits amb dues màquines d'escriure franceses, ja que l'autor no pot picar a màquina els accents a les lletres *i*, *o* i *u*. A l'exemplar de Lyzop (1952) que es conserva actualment a l'Arxiu Nacional de Catalunya, hem trobat marcats els mateixos fragments que Companys reproduïx a l'estudi, amb un llapis blau idèntic al que emprà per fer-hi algunes marques a les pàgines del document que preserva aquest estudi 18, 19, 20, 35, 37, etc. (Lyzop 1952: 53-54). Sembla, doncs, que, en aquell període, Companys treballà a Barcelona i a Foix, fet ben natural si tenim en compte les seves circumstàncies vitals, tal com exposarem més endavant.

2.1. MANUEL COMPANYS, FILL D'EXILIATS: DE LA GEOLINGÜÍSTICA ROMÀNICA A LA LINGÜÍSTICA GENERAL I APLICADA

Manuel Companys es troba a la gènesi de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* (ALDC). Tal com reporta el seu preàmbul (ALDC: 7), Companys s'afegí a l'equip inicial, amb la missió d'ocupar-se de la zona rossellonesa. Tanmateix, cap estudi no explica per què Companys fou rebut per Badia, Colón i Veny, ni per què li fou encomanada aquella zona. La història d'aquesta monografia que aquí presentem en pot donar compte i situar, de retruc, Companys dins la romanística del moment, fet que farà emergir la qualitat i l'interès de l'estudi que editem. Per fer-ho, ens servirem de les dades biogràfiques i bibliogràfiques que hem pogut aplegar.⁴

2.2. INFÀNCIA, EXILI I FORMACIÓ

Tot i que Manuel Companys va néixer a Ceuta el 1927, sembla que hauria crescut i estudiat a la zona de Lleida⁵ fins que, el 1939, amb dotze anys, l'exili de la seva família el dugué a Montpeller. L'any següent, el seu pare, Manuel Companys i Jové, conegué l'arrest a França del seu germà, el president Lluís Companys, la seva extradició, el seu

4. Les referències bibliogràfiques han estat extretes majoritàriament del Catàleg Collectiu de les Universitats Catalanes (CCUC) i del *Système universitaire de documentation* (SUDOC) i el web de la *Bibliothèque nationale de France* (BNF). Els contactes que hem mirat d'establir amb col·legues francesos han resultat infructuosos. Agraïm, tanmateix, a Mario Barra-Jover, director de l'UFR Sciences du Langage de la Universitat París VIII, la seva disposició.

5. El mapa 2 del primer volum de l'ALG informa que Companys era originari de la província de Lleida.

judici i el seu afusellament. Si no eren poques les penúries, hagué també de reconèixer el cos inert de l'altre germà, Camil, que se suïcidà arran de l'arrest del primer.

El 1944, la família es traslladà a la Bastida de Seron, un poble de l'Ariège, no gaire lluny de Foix (Rovira 2002: 101-105; Aloy: 2020).⁶ Malgrat les circumstàncies, a Foix, Companys aconseguí accedir a l'*école normale* —una institució de formació de futurs mestres de primària— i, posteriorment, pogué cursar estudis a la Universitat de Tolosa.

Sabem que Companys mantenia relacions amb els fills d'altres exiliats catalans, com Antoni Rovira i Comas, fill d'Antoni Rovira i Virgili, president del Parlament de Catalunya a l'exili, de qui portà el taüt el 7 de desembre del 1949 (Rovira 2002: 105, 702).

La primera part de l'estudi que presentem mostra com Companys vivia normalment en l'ambient de la Catalunya del Nord, de la zona de Foix. Vivia en una zona on conflüïen el català, el llenguadocià i el gascó, ja que la Bastida de Seron, on visqué la seva família, és molt a prop del límit oriental del gascó. Tot això degué propiciar que Companys fos alumne i col·laborador en la publicació dels sis primers volums del *Nouvel Atlas Linguistique de la France*, sota la direcció del professor Jean Séguy, de la Universitat de Tolosa, dedicats precisament a la Gascunya (ALG), que aparegueren entre el 1954 i el 1974.

2.3. L'ESTUDI DEL CATALÀ A FRANÇA I L'ALDC: DIALECTOLOGIA

Segons el mapa 2 del primer volum de l'ALG, publicat el 1954, Companys s'encarregà de dur a terme les enquestes a les viles de Lo Mas d'Asilh (població 782 al mapa de l'ALG), la Bastida de Seron (782 S), Era Escura (790 NE), Le Pòrt (791 N), Aulús (791 O) i Coflens (790 SE). Estant al corrent dels estudis de dialectologia, com ho mostra la bibliografia citada, Companys degué llegir la crida que Badia i Colón feren als dialectòlegs en presentar el seu ambiciós projecte de bastir l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (ALDC): un nou atlas català elaborat a partir de les noves metodologies de recollida i anàlisi de les dades, tal com Dauzat es proposava de fer en relació a l'atles precedent (Badia / Colón 1952: 408-409) al *NALF*, que guiaren la confecció del primer volum (ALG).⁷

Tot indica que la mateixa tardor del 1952, als trenta anys, Manuel Companys redactà la monografia que presentem avui, sobre els límits del català de França i el llenguadocià.

6. En una postal de maig de 1945, consta l'adreça de La Bastida de Seron, Maison Berné, i també en dues altres cartes de novembre i de desembre de 1945 (Aloy 2020); el 8 de maig i 22 de juny de 1947, Companys pare escriu a Jaume Creus des de Foix (Alert / Aloy 2021); Jaume Creus, li escriu el 25 de juny, carrer del Pont de Foix, 11; el 25 de juny Companys pare tornà a escriure a Jaume Creus des de Foix. Sembla que la família no acabà de trobar una residència fixa durant el seu exili. Com escriu Rovira, el 29 de desembre de 1947 (Rovira 2002: 510), Companys pare, la seva dona i llur filla, tornaren a Barcelona. Més tard, el 25 d'octubre de 1948, Jaume Creus li adreça una carta al carrer Musas, 2 esquerra "Alegria" a Collblanc, a l'Hospitalet de Llobregat. A les cartes, les salutacions es fan «a la vostra muller i filla» (per exemple, a la carta del 11/07/1948 dirigida a Jaume Creus, escrita ja des de Barcelona), potser perquè el fill cursava els estudis internat a Foix.

7. Agraïm la comprensió i la competència de Fra Xavier Guanter, bibliotecari al monestir cistercenc de Poblet, i de Miquel Vidal, tècnic de recursos a la recerca a la biblioteca de la Universitat Rovira i Virgili, que ens facilitessin l'atles i la bibliografia de difícil accés.

I des de Foix l'envià a Tolosa per tal d'aspirar al premi Pompeu Fabra, de treballs filològics. Tot i merèixer un accèssit, i cal destacar que entre els membres del jurat s'hi comptava l'eminent romanista Mario Roques (Faulí 2002: 69-72), l'estudi romangué inèdit i desconegut fins ara.

Companys, que s'havia desplaçat a Barcelona com a professor del *Lycée* i de l'Institut Français, va ser incorporat, el 1954, a l'equip de l'ALDC. Els seus promotors, Badia i Colón, van fer una primera repartició de les zones: Badia s'encarregaria del català central, Colón del valencià, Veny del català nord-occidental i el balear, i Companys ho faria del rossellonès (Badia / Pons / Veny 1993: 7-8).

Fruit de la seva experiència a l'ALG, Companys publicà dos estudis metodològics sobre la confecció d'atles lingüístics: *Les nouvelles méthodes d'enquête linguistique*, de més de dues-centes pàgines (1956b, 1958); i *Les facteurs moraux pendant l'enquête* (1956a). Quant a la metodologia, Séguy i Companys defensaven l'ús de l'enregistrament sonor, i també aconsellaven una riquesa en la notació fonètica, una concentració de l'enquestador en l'aplicació del qüestionari i un enquestador únic. El recurs a la gravació magnetofònica de les enquestes va captar l'interès de l'equip de l'ALDC, que la va aplicar als inicis de l'obra i parcialment després.

Companys devia fer viatges a Barcelona per visitar la seva família, que s'havia repatriat el desembre del 1947 (Rovira 2002: 510). Ho demostren les marques amb llapis blau de l'exemplar de l'article de Lyzop (1952), com ja hem presentat més amunt. Companys anava i venia, cercant segurament un lloc on establir-se i desenvolupar la seva carrera professional.

En aquestes circumstàncies, el setembre del 1956, morí a Barcelona el seu pare (Aloy: 2020), fet que degué agreujar la situació econòmica de la família de repatriats.

L'any següent, Companys secundà Badia, Colón i Veny en la primera enquesta realitzada, a Sant Boi de Llobregat, que fou l'única entrevista que menà per a l'ALDC (fitxa de *les sitges*, 110).

El 1958, presentà l'ALDC al II Congrés Internacional de Llengua i Literatura del Sud de França, celebrat a Ais de Provença (Companys 1961). A més, col·laborà en el llibre *Notes pour l'étude de l'activité nasale en français* del fonetista portuguès Armando Soeiro Moreira de Lacerda, el qual, deu anys abans, havia publicat amb Badia i Margarit *Estudios de fonética y fonologías catalanas* (1948).⁸

Aquell mateix 1958, Xavier Ravier, col·laborador estret de Séguy a l'ALG i futur director dels volums del *Nouvel Atlas de la France* de la zona del Llenguadoc occidental (ALLOc), llavors assistent de recerca al CRNS, publicà un estudi de dialectologia de l'aragonès. A l'apartat de metodologia, Ravier exposa (1962: 272):

La méthode selon laquelle nous avons procédé est celle qui est appliquée pour l'enquête complémentaire, actuellement en cours d'exécution, de l'ALG. Ses modalités ont été parfaitement définies par notre condisciple et ami Manuel Companys, dans son importante étude *Les nouvelles méthodes d'enquête linguistique* (Companys 1956, 1958).

8. Lacerda treballava en l'àmbit de la fonètica experimental i creà un laboratori el 1937 i la *Revista do Laboratório de Fonética Experimental* el 1952 a la Facultat de Lletres de la Universitat de Coïmbra.

El 1959, en un congrés a Lisboa on Badia i Colón presentaven l'ALDC (Badia *et al.* 1962: III), Companys intervingué al final de la presentació de l'ALPI (*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*) tot mostrant les seves discrepàncies amb la metodologia exposada (Sanchis Guarner *et al.* 1962: III, 119).

Per bé o per mal, les circumstàncies acadèmiques portaren Colón a Basilea, on fou cridat per Wartburg el 1959; i Companys, a París, a l'inici de la dècada dels anys seixanta (Badia / Pons / Veny 1993: 7-8).

Nous membres, professors joves i estudiants avançats que havien mostrat interès i aptitud per a la recerca dialectal, es van poder afegir a l'equip de l'ALDC:

Com que M. Companys havia transmès a l'equip l'entusiasme pel mètode directe de gravació magnetofònica de l'enquesta, la pluralitat d'investigadors —que esdevindria considerable— no constituïa un problema greu, car la transcripció es feia a posteriori i podia realitzar-se en equip o, si més no, ser objecte de control i revisió (ALDC 1993: 8).

El 1960, Companys publicà un altre article sobre els qüestionaris dialectològics (Companys 1960) i participà al primer congrés internacional de dialectologia general celebrat a Lovaina i Brussel·les, on encara feu una contribució sobre qüestionaris (Companys 1961). El 1961, redactà a Barcelona un breu estudi que presentà a Bordeus, sobre les particularitats de la flexió verbal de la zona del Donasà, que veié publicat anys més tard, el 1964, a la *Revue des Langues Romanes* (Companys 1964). Companys tenia llavors trenta-set anys. Aquella fou la seva darrera contribució a la dialectologia.

2.4. L'INGRÉS A LA UNIVERSITAT DE VINCENNES: DOCÈNCIA I LINGÜÍSTICA GENERAL I APLICADA

El 1961, ingressà al Bureau d'enseignement de la langue et de la civilisation française à l'étranger (B.E.L.C.) de la Universitat de Vincennes de París com a professor (*professeur chargé d'études*) de lingüística general i aplicada, de fonètica, i també impartia les assignatures de *Grammaire* i *Philologie françaises* a la Facultat de Lletres de Poitiers (Companys 1966). Aquesta situació l'obligà a fer servir el seu nom francès, Emmanuel Companys, i el dugué a decantar-se per àmbits lingüístics més en voga, potser més d'acord amb la seva funció de professor. De fet, el 1959, Companys ja havia publicat dos manuals de *Français Langue Étrangère (FLE)* segurament vinculats a la seva tasca docent al Lycée i a l'Institut Français de Barcelona, *Aide-mémoire: memoranda visual de "El francés es fácil"* (reeditat fins al 1980); i *Conversations* dins la col·lecció *Le Français parlé en disques*. No descartem que aquestes publicacions de *FLE*, més comercials i que es feren populars, l'ajudaren a fer front a les penúries econòmiques dels repatriats, que la mort del seu pare degué haver agreujat, com ja hem esmentat. Tal volta, un cop aconseguit un lloc de treball estable a París, Companys pogué llavors guanyar-se la vida i ajudar potser la seva mare vídua i la seva germana.

Sense més dades biogràfiques, presentem tot seguit en un llistat cronològic les seves publicacions, amb breus comentaris sobre la seva trajectòria acadèmica.

- 1961 *Gramática francesa: "les mots et leurs emplois" amb un pròleg de Jean Séguy*;
 1962 *Speech decoding and language learning*;
 1963 *Les enregistrements magnétiques et leurs références*;
 1964 *Les fiches lexicographiques du B.E.L.C.*⁹ *Caractéristiques requises pour les installations des laboratoires de langues, El francés es fácil: método Visualphone*;
 1965 *Accent, rythme et intonation en vue de l'enseignement du français, Les bandes magnétiques et leurs références. Normes du B.E.L.C., Éléments de phonétique corrective, Échantillonnage d'exercices de phonétique française pour le laboratoire de langues, Les possessifs français, Phonétique française pour italophones*;
 1966 *Les prépositions espagnoles 'par' et 'pour', Signifiant et signifié, L'énoncé en français moderne, Les tests du B.E.L.C, Phonétique française pour hispanophones Le matériel*, a la col·lecció «Les laboratoires de langue».

El 1968, creà l'Institut de Linguistique appliquée et Didactique des langues al Centre Universitaire Expérimental de la Universitat de Vincennes (futura Universitat París VIII) amb Louise Dabène i Hélène Gantier. Publicà, a més,

Les modes de travail, Le rôle du professeur a la col·lecció «Les laboratoires de langue»; *La pédagogie des langues vivantes au laboratoire, Le rôle du professeur, Introduction aux moyens audio-visuels pour l'enseignement des langues; Décodage de la chaîne parlée et apprentissage des langues, Préliminaires pour l'étude de la phonétique suprasegmentale en vue de l'enseignement du français aux étrangers, Problèmes Psychopédagogiques des Laboratoires de Langues: Première partie* (els tres darrers publicats a la Universitat de Michigan);¹⁰

- 1969 *Material didàctic Tests de langue*, preparat amb Frédéric François;
 1971 *Problèmes d'acquisition des phonèmes en première année d'anglais audio-visuel*, i una sèrie de manuals didàctics i qüestionaris *La France en direct. Version romane* (1971-1978 que s'imprimí fins al 1985).

El 1972, defensà una *thèse de doctorat d'État* sota la direcció de Jean-Claude Chevalier, *Linguistique générale et linguistique appliquée. Réflexions théoriques et leurs conséquences pédagogiques*, a la Universitat París VIII. Les direccions de treballs d'estudiants i tesis es multiplicaren. Tanmateix, continuà publicant estudis de lingüística general i un manual didàctic,

- 1978 *Un modèle génératif pour la linguistique contrastive*, i *La morphématique du verbe français*;
 1979 *Phonologie contrastive et enseignement des langues* i *Être et Avoir: verbes pleins, auxiliaires ou copules* i *La structure profonde et les strates*;
 1980 *Cas et relations hyposémématiques*.

9. Trobem encara *Éléments de phonétique corrective* sense datar, publicat pel B.E.L.C., que deu de pertànyer a aquesta mateixa època.

10. Feu la traducció al francès del text que Eduard Junyent havia escrit en català per a *Catalogne romane*, a la col·lecció *La Nuit des temps* publicada per Zodiaque (1968-1969).

A l'inici de la dècada dels anys vuitanta, fou convidat com a dialectòleg a la Universitat Federal de Rio de Janeiro per Celso Cunha, on inspirà la confecció d'un atlas lingüístic dels pescadors (que desembocà en el treball de dues tesis doctorals, Frigueiredo 2015: 10 i Andrade / Pereira 2016: s.n.). La darrera notícia que tenim és un manual de llengua estrangera:

1984 *¡Ni que decir tiene!: grammaire et actes de parole: recueil d'exercices gradués* que es reedità fins el 1993.

Dirigí, a més, una vintena de *mémoires de maîtrise* i tres tesis doctorals.¹¹

2.5. L'ESTUDI DEL LÍMIT DIALECTAL ENTRE EL CATALÀ I EL LLENGUADOCIÀ

Sis anys abans de la publicació dels *Saggi ladini* d'Ascoli (1873), Hovelacque emprengué una enquesta «*précise*», determinat a establir el límit lingüístic entre el català i el llenguadocià (Hovelacque 1891: 143). El 5 de febrer de 1879, Hovelacque presentà el primer mapa lingüístic de la zona davant la Societat d'antropologia de París (Hovelacque 1879: 68-69); però l'estudi no aparegué fins dos anys més tard (Hovelacque 1891).

El 1887, Julien Sacaze havia engegat una enquesta als Pirineus, amb la mateixa pretensió. Inèdit, aquest treball serví de base a Costa i Costa per bastir tant la seva tesi doctoral com els nombrosos estudis que publicà sobre la qüestió (1976, 1980, 1986, 1989).

11. Presentem un llistat cronològic dels treballs d'estudiants del qual fou director. Si no s'indica el contrari, es tracta de *mémoires de maîtrise*. El 1971, *Les problèmes du génitif dans l'enseignement de l'anglais* de Madeleine Le Beller, *L'évolution de la comparaison phonologique appliquée à l'enseignement des langues* d'Annick Labreuilie, i *Carbassó amb potes* de Margarida Cambra i Giné, en què intentaren fer un mètode SGAV de català, amb estudiants de la Catalunya del Nord (Cambra i Giné 2018: 188-189); el 1972, *Analyse d'un cours de français pour des élèves américains* de Marthe Garnier; el 1973, *Linguistique appliquée à l'enseignement des langues vivantes (en 10 UV)* d'Anne-Marie Galopin; el 1974, *Recherche sur l'enseignement d'une langue vivante —espagnol— à l'école maternelle* de Martine Chaitiel, *Didactique de l'espagnol dans le cycle pré-élémentaire* de Janine Ory, *Étude sur la compréhension orale en libre service* d'Olga Caro Alda, *Une étude des pronoms personnels thaïs* de Sipamon Pongpanich, *Variantes morphosyntaxiques dans la langue espagnole d'Amérique latine* d'Elizabeth Santi; el 1976, *Unités de valeur suivies* de Geneviève-Annie Le Roux, *Les propositions relatives en français et en espagnol: étude contrastive* de Vilma Correa de Laverde, *Linguistique appliquée et didactique des langues* de Françoise Dubost, *La morpho-syntaxe du portugais brésilien, les catégories grammaticales: approche structurale sémantique* de Maria Marta Furlanetto, *Étude critique de la partie phonétique dans trois méthodes Hachette de français pour étrangers (niveau I): présentation d'un outil de découverte de phonétique, pour enseignants de français langue étrangère* de Bernadette Cavalier; el 1977, *La concordance des temps en français et en portugais* de Ana Maria Cortez Gomes; el 1978, dirigí les tesis doctorals, *Linguistique appliquée et didactique des langues* de Flavia L. Zegarra Ballon, i *L'espagnol d'Amérique: les américanismes* de Roberto Arlt d'Albert Pineau; el 1980, *Considérations sur le pronom réfléchi en français, espagnol et portugais*, de Norman Hochgreb; el 1982, dirigí la tesi doctoral *Agontine et instrument en allemand. Contribution à l'étude des grammaires casuelles* d'Ali Khelifa.

Aliens potser a l'enquesta de Sacaze, l'estiu del 1906, Schädel i Alcover es trobaven a Perpinyà per iniciar la famosa excursió dialectològica en la qual recorregueren tota la Catalunya pirinenca. El professor alemany, que treballava aleshores en la fonètica del català, presentà a Alcover un jove professor de Berlín, Fritz Holle, a qui Schädel encarregà d'anar a estudiar la frontera lingüística del català amb el llenguadocià (Eberenz-Greoles 1990: 137-139). Aquell mateix octubre, Holle presentà les seves conclusions al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana celebrat a Barcelona sota els auspicis de Schädel (Holle 1908: 335-339).¹²

Vingueren després els estudis que ja trobem citats per Companys a la monografia que presentem, molt més sistemàtics, de Krüger (1911, 1912 i 1913) i Salow (1912). Continuaren fent-hi aportacions Griera (1915, 1921a, 1921b, 1925, 1928) i Barnils (1921) i l'eminent romanista fill de l'Illa, el català Fouché, que estudià el rossellonès a la seva tesi doctoral (1924a i 1924b), tots ells citats per Companys, així com Guiter (1943, 1947-1948 i 1950), que posteriorment no només publicà l'*ALPO* sinó també nombrosos estudis sobre el català del Nord.

Fruit de les enquestes que Companys realitzà per Séguy a la zona del Querigut el 1953, aparegué un estudi sobre el resultat de *ç* i *ç* llatines (Séguy 1954). Com ja hem esmentat més amunt, Costa i Costa es dedicà a estudiar els límits entre el llenguadocià i el català amb profunditat (1986). Més recentment, Balaguer ha publicat l'*Evolució dels parlars de la frontera entre català i occità* (2009) i *Entre el Capcir i el rossellonès: el conflentí* (2012) entre altres.¹³

Pel que fa a la producció atlantística, el 1902 aparegué el primer volum de l'*ALF* de Gilliéron i Edmont, on el català es troba representat per cinc localitats. Les enquestes a la Catalunya del Nord de l'*ALC* de Griera daten del 1914 (Costa i Costa 1976: 114, nota 8). El 1966, aparegué l'*Atlas linguistique des Pyrénées-Orientales* de Guiter (*ALPO*), que resseguí novament el límit entre el llenguadocià i el català, que fou analitzat per Séguy en relació al polimorfisme dels límits dialectals (Séguy 1973). L'*Atlas Linguistique du Languedoc Occidental* s'aturà a la frontera entre les dues llengües (*ALLOc*). Per la seva banda, l'*ALDC* prossegueix el seu curs i ha publicat a hores d'ara nou volums, com també del *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català* (*PALDC*) que ressegueixen els límits lingüístics del domini de la llengua catalana.

L'any en què aparegué l'estudi de dialectologia diacrònica de Badia, que comparava els resultats d'enquestes de Griera (1910-1915) amb els que ell mateix havia obtingut interrogant les mateixes localitats ribagorçanes el 1944 (Badia 1952: 7-8), Companys enviava la monografia de dialectologia sincrònica dels límits entre el català i el llenguadocià que aquí presentem. De la mateixa manera, esperem que el present estudi esperonarà joves i intrèpids filòlegs a recórrer la zona en un nou viatge geolingüístic en el temps, a spatlles d'aquests gegants, als confins del català.

12. Al mateix volum, hi feren aportacions sobre la zona del rossellonès Casaponce (p. 325-330), Delpont (p. 356-357) i Blazy (p. 550-552).

13. Per una llista dels treballs de Costa i Costa, vegeu Vila (1993).

2.6. CRITERIS D'EDICIÓ

Per tal de presentar el contingut de l'estudi amb la màxima claredat, hi hem esmenat les errates, els errors ortogràfics i hi hem afegit totes les correccions i anotacions escrites per l'autor als marges. Sovint es tracta d'accents que no es poden reproduir amb les màquines d'escriure franceses que emprava l'autor (accent agut a la *i*, greu a la *o*, etc.). D'altres són barbarismes com els gallicismes *girarem els ulls* que hem substituït per *dirigirem la mirada*, *en laqual* per *en la qual*, *prononciació* per *pronunciació*, *sont* per *són*; o castellanismes com *puesto*, que apareix esporàdicament, i que hem substituït per *lloc*, *alternància* per *alternança*, *casi* per *gairebé*, *conciència* per *consciència*, etc. Hem normalitzat també la terminologia segons la tradició, per exemple quan fa servir l'adjectiu *fràsica* per *fràstica*, i hem optat per l'expressió *de transició* per parlar d'una varietat, que substituïm l'adjectiu *transicional* de l'autor, o bé quan tracta de masculí un so, que seria tractat de femení en català, per exemple, «la *s* no es pronuncia».

Hem normalitzat l'ortotipografia tenint en compte la tradició. Els mots estudiats o les expressions són reproduïts en cursiva, així com les lletres aïllades. Així mateix, les citacions han estat delimitades amb cometes dobles.

Hem normalitzat també la toponímia, que apareix un poc descuidada i sense criteri a l'original. Hem fet servir la forma catalana per als pobles catalans, i l'occitana per als llenguadocians, tret de les viles on la forma catalana és ben estesa, com Montpeller o Foix. També hem optat per la forma catalana en la designació de zones que engloben més d'una vila; com la Fenolleda.

Hem afegit les referències bibliogràfiques segons els usos moderns i les hem especificades, atès que sovint Companys només fa referència als autors sense remetre a cap estudi en concret.

Per acabar, atès que Companys desconeixia l'alfabètic fonètic internacional, hem respectat el seu sistema de transcripció, seguint la notació fonètica emprada per Badia i Margarit a la *Gramàtica històrica de la llengua catalana* (Badia 1951), amb algunes adaptacions que emanen de la tradició dels estudis romànics de l'època. Presentem tot seguit els símbols que poden presentar més complexitat per al lector actual.

3. ALFABET FONÈTIC

- â velar (*pâte* fr.)
- ɑ molt palatalitzada com en català mallorquí *casa*, en francès parisenc *madame*, en anglès *cat*
- ɐ vocal quasi oberta central d'articulació relaxada com en català *abril*
- ɛ labial com la schwa francesa de *lever*
- ɛ̃ semioberta (è)
- ɛ̄ semitancada (é)
- ɛ̇ schwa catalana, central mitjana

i	com en català central
ĩ	semioberta com en anglès <i>live</i>
ĩ	semivocal com el segon element del diftong català <i>ai</i>
j	iod com en francès <i>yaourt</i>
œ	vocal palatal labial semioberta com en francès <i>cœur</i>
œ	vocal palatal labial semitancada com en francès <i>peu</i>
o	vocal velar semioberta com en català central <i>sòl</i>
o	vocal velar semitancada com en català central <i>nació</i>
u	com en català <i>tu</i>
ü	palatal com en francès <i>mur</i>
u	semivocal com el segon element del diftong català <i>au</i>
w̃	semiconsonant palatal labial com en francès <i>huit</i>
w	semiconsonant velar labial com en català <i>fideuà</i>
β	fricativa bilabial sonora com en català <i>roba</i>
ð	fricativa dental sonora com en català <i>fideuà</i>
ɖ	oclusiva palatal sonora com en cors <i>maghju</i>
f	com en català <i>flor</i>
ɣ	fricativa velar sonora com en català <i>pagar</i>
h	aspirada com en anglès <i>hot</i>
l̥	aproximant dental lateral com en castellà <i>altar</i>
l̥	aproximant palatal lateral com en català <i>lluna</i>
ɭ	aproximant velar lateral com en català central <i>ala</i>
ŋ	nasal palatal com en català <i>senyal</i>
r	alveolar vibrant com en català <i>riu</i>
ʃ	fricativa postalveolar sorda com en català central <i>baix</i>
s	fricativa alveolar sorda com en català <i>sí</i>
t	oclusiva dental sorda com en català <i>tu</i>
ts	africada alveolar sorda com en català <i>potser</i>
tʃ	africada postalveolar sorda com en català <i>cotxe</i>
ʒ	fricativa postalveolar sonora com en català central <i>gent</i>
ʒ	fricativa interdental sonora com en anglès <i>father</i>
dz	africada alveolar sonora com en català <i>dotze</i>
θ	fricativa interdental sorda com en anglès <i>thing</i>

Altres signes diacrítics

:	allargament vocàlic
˘	tonicitat

ASPECTES PSICOLÒGICS I LINGÜÍSTICS DEL CATALÀ DE FRANÇA EN RELACIÓ AMB ELS PARLARS LLENGUADOCIANES VEÏNS

PRIMERA PART

La vitalitat del català de França

Badia i Margarit escriu en la seva recent *Gramàtica històrica catalana* (1951), fent el cens dels països de llengua catalana, que la vitalitat del català és nul·la en la regió que ell anomena domini del rossellonès,¹⁴ i que nosaltres preferim anomenar dialecte pirenaic oriental. Aquesta afirmació, que pot tal vegada justificar-se si es compara la vitalitat del pirenaic oriental amb la dels dialectes del Principat, ens sembla tanmateix exagerada i massa pessimista. I és que nosaltres la comparem amb la del llenguadocià i del gascò que hauria de qualificar-se inferior si considerem, amb Badia i Margarit, que la del català pirenaic és nul·la.

Estudiarem de primer l'estat de la llengua, parlada i escrita a Perpinyà, després al camp de Rosselló i finalment a les altres comarques del català pirenaic. Dirigirem aleshores la nostra mirada al comportament lingüístic dels catalans francesos en general i a les conseqüències de la forta immigració de catalans exiliats.

L'estat de la llengua catalana a Perpinyà

Perpinyà és, de tota la Catalunya francesa, el lloc on el català ha reulat més davant la concurrència del francès. La burgesia, que el comprèn sempre i el parla sense cap mena d'accent¹⁵ gairebé sempre, l'utilitza rarament, i mai en les relacions familiars normals. El poble, però, l'empra encara normalment, tot i que la joventut, a causa de l'escola, del *cours complémentaire*¹⁶ i del servei militar, parla ara més freqüentment el francès. Es pot dir que, a la vila de Perpinyà, els únics que romanen completament fidels [p. 2] a la llengua catalana en totes les circumstàncies són els gitanos.

Tot això és exacte, però aneu a una *épicerie* o a una *boulangerie* que no sigui de luxe i sentireu parlar més català que no pas francès. Aneu fins i tot al Palmarium (pronuncieu [palma'rijom]) i sentireu parlar català a la majoria dels sardanistes, que són la gran majoria dels autòctons els quals van al Palmarium les nits de sardana. Entre els ballaires, els catalans del Principat, encara que siguin nombrosos, només són una part.

14. Per bé que justifiqui aqueta apellació, els arguments que dona en contra de «pirenaic oriental» només valen si per «pirenaic oriental» es comprèn «dels Pirineus Orientals», que és un departament francès una part molt petita del qual es llenguadocià i no engloba la Cerdanya espanyola ni el nord de la província de Girona, que també formen part d'aquest dialecte.

15. Volem dir cap accent estranger: l'accent rossellonès o cerdà és tan respectable i genuí com el mallorquí o el lleidatà i més pròxim que aquests del barceloní.

16. *Cours complémentaire* per a nois i noies que s'ofereixen a l'escola primària i que continuen així estudiant fins als setze o divuit anys. Els *cours complémentaires*, donant un ensenyament anàleg, tenen un caràcter més popular que els *lycées*.

Notarem també que el mot despectiu de *patois* que s'usa vulgarment per designar tots els dialectes i parlars d'Occitània, no s'empra mai en els Pirineus Orientals aplicat al català. Si se sent alguna vegada ja es pot ésser segur [p. 3] que es tracta d'un foraster — probablement un funcionari— que acaba d'arribar al país. Al cap de sis mesos només dirà *catalan*. Si el seu ofici l'obliga a prendre contactes directes amb el baix poble aprendrà el català però probablement no el parlarà mai.

Aquesta és la principal raó per la qual el català és tan corrupte a Perpinyà i que reculi tant: a un grau no tant alt com en les altres terres del migdia de França, és esdevingut una llengua vulgar. Si la burgesia l'ha abandonat és, en part, perquè aquesta burgesia s'ha barrejat molt. L'administració centralista francesa, amb un funcionariat voluminós, inunda regularment els departaments de gent que ve de molt lluny *au hasard des postes vacants*, i a més d'això, cal afegir la massa dels homes de professions liberals, i de comerciants, que venen a Perpinyà sol·licitats per l'atractiu d'una vila en plena puixança, que gaudeix d'un clima excepcionalment agradable, i que és la capital d'un *Hinterland* d'una gran riquesa.

És per això que la llengua de Perpinyà, que ha contaminat més o menys tota la plana rossellonesa, és molt més pobra en mots genuïns i castissos que «el parlar de muntanya». Però a Perpinyà mateix, aquests darrers anys es pot notar un cert progrés pels viatges freqüents que es fan cap al Principat i, sobretot, a la immigració dels exiliats.

El dialecte pirenaic oriental

El rossellonès, com diu Badia[,] comprnent-hi les altres comarques, o el pirenaic oriental com preferim dir-ne nosaltres, [p. 4] ha estat prou descrit per il·lustres lingüistes perquè en tinguem de fer una descripció aquí.¹⁷ Ens limitarem doncs a recordar l'essencial.

El pirenaic oriental comprèn, dintre de la Catalunya francesa, les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent, la Cerdanya francesa i el Capcir. Al sud de la frontera: tota la Cerdanya espanyola, i una ampla faixa septentrional de la província de Girona incloent tot l'Empordà a l'est. El dialecte del Capcir s'aparta bastant dels altres i és ja un parlar de transició que presenta fets lingüístics propis del llenguadocià, però que representa, també, de vegades, un estat arcaic del dialecte pirenaic.¹⁸ La fragmentació subdialectal i la diversificació, fora del cas del Capcir, és feble, sobretot comparada amb la diversificació dels parlars gascons, per exemple, en el Coserans, més a l'oest dels Pirineus. Tanmateix, com hem dit, és el rossellonès el dialecte que s'aparta més del barceloní, sobretot per la relació de les seves vocals. Les dues *e*, [e] i [ɛ], del barceloní han convergit en una de sola que s'acosta més a la [ɛ] de *tres* que a la [e] de *peça*; la nostra [ø]

17. Vegeu sobretot les obres de Grieria (1915, 1921a, 1921b, 1925, 1928, 1950), Guiter (1943, 1947-1948, 1950) i la monumental tesi doctoral de Fouché, *Phonétique du Roussillonnais* (1924b) i *Morphologie du Roussillonnais* (1924a). Remetem també, per a un estudi més detallat de la subdialectologia, al conjunt de Krüger (1913) i Salow (1912), que estudien respectivament les fronteres oest i est del límit septentrional del domini català.

18. Les dues coses van evolucionar de la mà perquè la major part de les diferències entre el llenguadocià i el català són degudes a evolucions del segon, que el primer ja no ha conegut.

ha passat a [u]; en els mots en *-ia* la *a* no es pronuncia (per ex. *una besti, una famili*); la final verbal *-eu* es redueix a *u* quan és àtona; la final plural *-ans* esdevé *-as*; la desinència de la primera persona del present és *-i* que passa habitualment a altres temps com l'imperfet de l'indicatiu i del subjuntiu; finalment, el rossellonès ha eliminat tots els mots esdrúixols, de vegades per contracció del mot (*màniga > manga*), de vegades per canvi d'accent (*sàpigui > sapigui*),¹⁹ i en conseqüència, els pronoms enclítics. [p. 5]

El cerdà²⁰ s'allunya molt menys del barceloní que el rossellonès, sobretot per una relaxació molt menys gran: les [o] són ben distintes en cerdà, encara que força més tanca-des que a Barcelona.

Els parlars de muntanya, com els del Vallespir o la Cerdanya, conserven una puresa molt més gran que el rossellonès. Un barceloní és menys estranyat per la llengua de Portè que, al peu del Pimorent, és el darrer poble abans del poble llenguadocià de l'Espitalet, que no pas per la de Lleida o Tortosa en ple domini català. L'amor propi de la llengua i la consciència lingüística també són més desenvolupats aquí que no pas a la plana del nord-est, on trobem mots llenguadocians i mots castellans com *cregut, hasta, guapo*.

Amor del català i amor propi català

En el Vallespir, per exemple, vàrem anar a visitar una família mig pagesa mig comerciant, per tal de veure el fill de la casa, company d'universitat, que no hi era. Ens vàrem presentar en català i estàvem parlant amb l'amo quan va arribar la seva dona i ens va saludar en francès. I el seu marit va dir-li de seguit: «Ja pots parlar català, dona, que el *Monsieur* és català com nosaltros; i si no ho sigüés seria que sent gavatx hauria après la nostra llengua i calria pas hi fer la vergonya de la parlar pas». Ens hem permès aquesta anècdota perquè al nostre parer il·lustra clarament l'estima dels catalans francesos per la llengua vernacle. D'anècdotes anàlogues podríem citar-ne moltes. [p. 6]

Un altre exemple important de l'amor de la llengua dels catalans francesos el trobem a les *écoles normales* de Foix i Perpinyà entre 1946 i 1951. Durant aquesta època les noies dels dos departaments [administratius] eren a l'Escola de Perpinyà i els nois dels dos departaments eren a la de Foix. Els ariegesos entre ells parlaven únicament francès —si mai deien uns mots en occità era per ironia o per obtenir un efecte còmic o pintoresc— mentre que entre normalistes catalans era el català el que més se sentia parlar. En els jocs, per exemple, i en el rubgí, el català esdevingué aviat una mena de llengua oficial dels alumnes; si bé al final de l'any tots els ariegesos comprenien el català, i molts d'ells el parlaven gairebé sense accent estranger. Mai hem remarcat l'exemple d'un català que aprengué el llenguadocià o

19. L'evolució de *ū* cap a [u] és comuna a tots els dialectes de l'occità. La *-[i]* de la primera persona ja no és tan general perquè si bé la més corrent en el llenguadocià, el provençal, per exemple, té *-[e]*. El tractament de *-[ia]* cap a *-[i]* aparta el català pirenaic del llenguadocià que presenta *-[jo:]*. Per trobar una solució semblant, tenim d'anar-la a buscar als parlars occitans septentrionals tals com l'alvernès o el llemosí. L'evolució de *-[i:a]* cap a *-[i]* que trobem en les formes verbals d'alguns subdialectes, es troben del tot oposades a les del llenguadocià i del gascó que presenten *-[jo:]* (de vegades amb una possible reducció cap a *-[o:]* o del provençal que presenta *-[je:]*).

20. No hem notat cap mena de diferència entre el cerdà de França i el d'Espanya. En aquest lloc, la frontera és purament convencional, i els cerdans la passen sovint.

el gascó a l'*école normale* de Foix.²¹ L'exemple de Foix, sobretot, és característic perquè els normalistes dels Pirineus Orientals s'hi trobaven completament aïllats en un medi exclusivament francès o occità, tant a l'*école* com a la vila de Foix. I encara avui, dos anys després que marxessin els darrers catalans, ariegesos i ariegeses deixen anar sovint un «fa!»,²² «home!», «pobret!», «*ne pleure pas*, manyaga». Les noies que van aprendre les sardanes a Perpinyà, en ballen a cada recreació cantant-se-les elles mateixes quan no podem posar-les els discos que ens demanen; les més joves que no havien estat mai a Perpinyà en van aprendre després de demanar durant molt de temps que els n'ensenyéssim. Els nois perpetuen encara les cançons més o menys *gauloises* que cantaven els catalans.

A més de l'amor per les coses catalanes, hi ha dues raons que expliquen això. D'una part, el mateix caràcter dels catalans del Rosselló que tenen en tota França la reputació de turbulents i cridaners, i que contrasta amb el natural més [p. 7] tranquil dels muntanyesos d'Arieja. L'única persona, a l'*école normale*, que no enyora els catalans és el *surveillant* («el vigilant»). D'altra part, pel que fa a la vida més actual dels fets folklòrics catalans, pel que toca a les cançons, per exemple, els occitans no tenien res per contraposar a les cançons estudiantils catalanes; les cançons ariegeses tenen totes un caràcter patriòtic o planyívol, de vegades alegre i fins una mica picant però sempre un xic antiquat, estil *le bon vieux temps*. El mateix passa pels balls. N'hi ha, i de molt bonics, però tots tenen ja el caràcter de curiositat folklòrica que només se li fa prendre l'aire a l'ocasió de les festes felibrenques o dels concursos entre grups artístics organitzats per l'UFOLEA.²³ Únicament el *quadrille* resta un ball que tothom balla, però només se'n toquen per les festes majors. Gran part de la joventut se'n desinteressa i l'altra part el balla mirant-se uns a altres per veure quina figura s'ha de fer. A més ha desaparegut completament a Pàmies, la vila més gran i popular de tot el departament; i el *quadrille* no era pas a l'origen un ball característic del país puix que s'hi ballava a tot arreu. ¡Quina diferència amb la sardana que es balla cada dos dies en el Palmarium de Perpinyà, on no hi caben no sols els catalans de les dues bandes del Pirineu, ans els francesos residents a Perpinyà i inclús els estieujants de tota Europa que volen provar i que de vegades aprenen!²⁴

L'orgull de ser catalans els fa ésser una mica xovinistes. Tot el que sigui català és millor, per a ells, i el que no és català li enganxen l'etiqueta pejorativa de *gavatx* que afecten de considerar com a inferior: «és bonica aquesta minyona,²⁵ sembla catalana»

21. Notem que en aquella època, la Llei Deixonne no havia estat votada i no s'ensenyava cap «langue dialectale» a l'Escola. Remarquem també que el parlar dels normalistes gascons sembla tenir una mica més de vitalitat que el dels llenguadocians, almenys entre els joves.

22. Interjecció característica dels rossellonesos que la pronuncien amb una *a* molt velar. És una abreviació de *fava*, que també és usual.

23. *Union Française des Œuvres Laïques d'Éducation Artistique* va ser la primera associació laica que englobava tots els esports, sempre amb una finalitat cívica [nota dels editors].

24. Aquest estiu de 1952, hi havia a Banyuls un organisme que donava lliçons de sardanes i les lliçons eren freqüentades per nombrosos belgues i escandinaus que hi estieujaven.

25. Al Rosselló, *minyona* (pronunciat *minyuna*) vol dir noia, i *minyó* (*minyú*), noi. També es pot dir en aquest sentit *nina* i *nin*, que són els que s'usen com a vocatius, *manyac* (o *manyago*), *manyaga* són hipocorístics, i *pallac* (*pallago*) i *pallaga* són una mica despectius. Però no diuen mai *noi* o *noia* que, aquí, volen dir gitano i gitana.

diuen si una foixenca els acull bé, i si els [p. 8] rebutja: «aquixes gavatxes...!» «se pot pas la fer sàller, una pallaga com això, prefereixi anar al cinemà tot sol».²⁶ Coneixem una mestressa en un poblet del Fenolledès, on està força bé però no para de queixar-se perquè l'han enviat a «aquell país de gavatxos». Les normalistes ariegeses que eren a Perpinyà ens han dit: «elles nous appelaient *gavatxes* et si on discutait avec elles “comment veux-tu discuter avec une *gavatxa*?” était l'argument massue; dès qu'elles nous voyaient arriver elles se mettaient à parler catalan, alors nous, nous parlions patois mais elles nous comprenaient et nous pas».²⁷ Això és una cosa curiosa, remarcable en qualsevol lloc de la Catalunya francesa, i en tots els llocs on es troben catalans arreu de França: els joves que, entre ells, estan parlant en francès, de seguit que s'apropa un foraster es posen a parlar català, i això el menys discretament possible, la reputació de *grande gueule* —que se'ns perdoni aquesta expressió trivial— que tenen els rossellonesos en tot el migdia de França és, d'aquest punt de vista, ben justificada. S'ha dit que això era l'expressió d'un complex d'inferioritat i deu ser-ho però si ho comparem amb l'actitud absolutament contrària que tenen els altres occitans a França, la vergonya que els fa sovint, no sols de parlar, ans fins i tot de comprendre el *patois*, vergonya que de vegades els fa renegar llurs orígens, no podem estar-nos de vegades de considerar com un signe de salut lingüística aquest orgull una mica groller dels nostres compatricis d'enllà dels Pirineus.

Encara ens cal, per a ésser justos, afegir que aquest orgull groller i aquest xovinisme són sobretot una façana, un posat que es donen els catalans francesos. I per [p. 9] provar-ho crec que n'hi haurà prou dient que tots els catalans han deixat un bon record en els seus companys d'Arieja, que, tant nois com noies s'escriuen sovint i fins i tot s'inviten recíprocament durant les vacances, que a cada festa o ball organitzat per l'*école normale* de Foix, hi venen sempre deu o dotze catalans a despit de la despesa enorme que això representa pels seus pressupostos reduïts i de la fatiga i dificultat de comunicacions i, de vegades d'autoritacions. Ben aviat els joves d'Arieja van adonar-se d'aquest defecte, del fals xovinisme dels catalans, i això no els ha impedit de trobar-se amistats sòlides i durables, entre catalans i occitans.

La consciència lingüística i el coneixement de la llengua

Si examinem ara l'estat del coneixement de la llengua catalana escrita i de la literatura trobarem un quadre molt menys optimista. Veurem successivament els topònims, els antropònims, l'ortografia usual i la literatura.

26. Hem triat voluntàriament una frase en la qual s'acumulen molts rossellonismes. En realitat, les particularitats dialectals no són pas gaire nombroses en un diàleg ordinari; aquesta mateixa frase es pot dir en rossellonès de manera més pròxima a la del barceloní.

27. Cf. el que diu Lyzop (1952: 54): «s'il est parfois difficile pour un languedocien de comprendre un catalan en raison de sa prononciation très particulière, il est en revanche beaucoup moins difficile pour le catalan de le comprendre à lui».

Topònims

D'una manera general, els noms de lloc de la Catalunya francesa han servat gairebé sempre la forma ortogràfica tradicional catalana; en un grau doncs infinitament més alt que no pas als països occitànics. Això és degut a dues causes principals: primera, que els països catalans han estat incorporats a la corona francesa molt més tard; segona que la decadència literària catalana va començar més tard que l'occitana, com també va començar més tard a Catalunya l'època d'esplendor. L'ortografia, doncs, dels noms toponímics catalans és gairebé sempre correcta i generalment, en els casos que hi ha hagut adaptació fonètica al francès, aquesta adaptació ha estat ben [p. 10] feta (transformació de la final *o* tònica en *on* per exemple). De vegades, però, hi ha una solució de compromís entre l'adaptació i la traducció, sobretot en les finals *-a* i *-es*: *Cases-de-Pena*, per exemple, s'escriu *Cases de Pene* i no *de Peine*. De vegades s'afegeix una *s* que no existeix en el mot català i que no és de gaire importància, vist que la *-s* final no es pronuncia en francès: *Prades*, per exemple, es pronuncia *Prada* pels indígenes. D'una manera general, en les transcripcions de noms propis la *-a* final del singular es transcrita per *-e* (*e muet* com diuen impròpiament els francesos), la qual té una pronunciació anàloga a la vocal neutra catalana en boca dels francesos meridionals.²⁸ Si haguessin servat la *a*, les habituds fonètiques del francès farien que es pronunciés *Pradà*; per això les finals *-à* i *-ar* del català són transcrits per *-a*. En canvi, al plural *-es* es transcrit per *-as* perquè servant *-es* un francès no pronunciaria la *-s* final. Aquest sistema que condueix precisament a la inversa de les normes ortogràfiques catalanes val sobretot per l'antroponímia i per la grafia dels qui escriuen en català sense conèixer-ne les normes (que són cada vegada més pocs).²⁹ Llevat d'algunes excepcions no hi ha en el departament dels *Pyrénées-Orientales* grafismes que condueixin a deformar els topònims. Noms tan complicats i estranys per un francès com *Enveitg* o *Banyuls* són sempre pronunciats correctament per tot arreu, tant pels que parlen català com pels que parlen francès. Aquests darrers, tanmateix, pronuncien sovint en francès [bɛʔksas] en lloc de [baʔsas] (Baixas) pronunciació que no oferiria cap dificultat per un francès encara que fos del nord; igualment [küʔksa] per [kuʔša] (a Sant Martí de Cuxà) i altres mots.³⁰ [p. 11]

Antropònims

Ben diferent i molt menys satisfactori és el cas dels antropònims. Tot el que queda dit sobre els topònims sobre transcripcions i grafismes, en la pronunciació s'aplica als antro-

28. Els catalans francesos, quan parlen francès, pronuncien *e muet* [ɛ] del francès exactament com la vocal neutra catalana [ɛ]. La pronunciació correcta, en francès, de *e muet* [ɛ] és una mica diferent. Per articular-la, cal que els llavis es projectin arrodonint-se, i que per la vocal neutra del català queden en posició de repòs. D'altra banda, ja se sap que els meridionals pronuncien sempre aquesta *e*, mentre que en la vera pronunciació del francès només s'articula per evitar un grup de tres consonants (*loi des trois consonnes*).

29. Hem d'afegir que sovint hi ha confusions degudes a la vocal neutra, entre *a* i *e* àtones: *Racou* per *Recó* i *Alzine* o *Elsina* per *Alzina*; de vegades també de *ou* per [u].

30. Un cas que és molt diferent en els països d'oc.

pònims, però aquí les lectures dolentes són molt més nombroses. De vegades s'ha fet la transcripció, de vegades no, i la immigració gairebé constant de catalans d'Espanya, i en un grau menys elevat, d'espanyols de llengua castellana, ha introduït a totes les èpoques tota una sèrie d'antropònims generalment ben ortografiats (sovint mal ortografiats també, però segons normes diferents de les franceses), que ha augmentat la confusió. Si bé el principi de *-e* al singular i *-as* al plural, per exemple, és el que predomina, trobem *Sale* i *Sala*, *Serre* i *Serra*, *Estadas* i *Estades*, el que fa en molts casos impossible accentuar correctament el mot; sobretot quan, per un grafisme, els catalans s'han acostumat a dir per exemple *en Serrà* (el cas l'hem observat a l'*école normale*) en comptes d'*en Serra*. Encara que no tant, els plurals en *-as* també es presten a confusió perquè poden representar tant la final catalana àtona *-es* com una de les finals tòniques *-ars* o *-ans* (aquesta darrera es pronuncia *-às* en rossellonès). Si en molts casos la filologia (fonètica, semàntica, etc.) permet descobrir-ne la veritable pronunciació, en altres estem gairebé condemnats a la ignorància. En efecte, si una forma com *Cornella* en el cas d'un topònim és *Cornellar* o sigui «lloc ple de cornelles», en el cas d'un antropònim pot ser, o aquest mateix mot (als homes se'ls donava sovint el nom del país d'on venien) o simplement el nom de l'animal (als homes se'ls dona encara apel·latius d'animal que abans passaven a ésser hereditaris).

En aquestes circumstàncies, és normal que es trobin tota mena de pronunciacions defectuoses, més nombroses, és [p. 12] clar, a Perpinyà i a la plana del Rosselló que en les altres comarques. El nom d'un venedor de queviures, d'origen llunyà castellà que es diu *Gonzaga*, és pronunciat *Gunzagà*; el del propietari del Palmarium, Monsieur *Delseny* o *Delseni*; el de l'autor d'un manual de sardanes, *Pepratx*, dona lloc a difícils exercicis articulatoris per part dels qui volen articular-lo ([pe'praks], [pe'pratsk], etc.) i tot això enmig d'una frase catalana. La grafia correcta dels noms propis catalans és a França una cosa molt difícil d'obtenir (per canviar un accent al nom s'ha de demanar permís al *Conseil d'État*) però es podria fer almenys un esforç per obtenir una pronunciació correcta dels mots correctament grafats. Afegim que, sembla que, gràcies a la influència dels catalans d'Espanya, hi ha actualment una reacció en aquest sentit.

Grafia usual

Si passem ara a la grafia usual dels rossellonesos quan escriuen el català, l'estat és encara pitjor.³¹ El català no s'escriu mai per a afers públics o comercials i molt poc en afers privats com cartes o agendes, etc. Tanmateix hem remarcat sovint que molts alumnes de l'*école* escriuen en català a les seves agendes, notes personals.³² En aquests casos i en la redacció de cartells, de rètols i fins i tot de literatura barata (esquetxos i jocs escènics burlescs, per exemple) la grafia usada és la grafia habitual del francès més o menys ben adaptada per anotar una llengua tan diferent. Una tenda de llavors porta el rètol

31. En els països occitans, els errors grotescs d'interpretació de traducció i de transcripció, els grafismes i les males lectures són gairebé la regla general. És clar que no es tracta aquí dels escriptors rossellonesos dels quals parlarem més endavant. Una revista com *Tramontane* presenta sempre textos de qualitat correctament ortografiats.

32. Cosa que no faria mai un normalista llenguadocià o gascó.

L'ourtoula («l'hortolà»), un hotel de Montlluís (Cerdanya) el de *Al Roubaillou* («el rovelló»), i la devise del Rosselló «Sempre andeban may mourirem» («Sempre endavant mai morirem»). En un text hem trobat [p. 13] «gna qu'alzy douneriou bi you boulien pas» («n'hi ha que'ls hi donaríeu vi i no voldrien pas»). Però cada vegada se'n veuen menys, d'aquests monstres. Cada vegada són més nombrosos aquells que diuen al pintor que està fent un cartell «poseu-hi una *a*, home!». En això els exiliats contribueixen també bastant. Però cal afegir que hi ha actualment molts rossellonesos que escriuen bé el català; les publicacions en català com el que citem més amunt constitueixen ara una proporció ínfima del que es publica.³³ A més a més, es pot remarcar aquí un estat d'esperit semblant al dels catalans de Barcelona quan, amb l'impuls del gran Pompeu Fabra, s'esforçaven a purgar la llengua de castellanismes i vulgarismes. Els catalans de Perpinyà tenen consciència de parlar malament i volen corregir-se. Moltes vegades els nostres interlocutors del *Palmarium*, que de vegades no coneixem gaire, ens han tallat la paraula per a demanar-nos el significat de tal o qual mot, i si el que ells haguessin usat per traduir-lo era o no correcte.³⁴ Molts alumnes, deien *l'histuara* en entrant a l'Escola Normal, tots deien *l'història* o *l'històri* en sortint sense que nosaltres haguéssim fet cap mena de pressió. En el domini del vocabulari, la invasió de mots francesos és greu o de sinònimes calcades del francès.³⁵ Aquí també miren de corregir-se: els viatges al Principat, la influència i l'exemple dels catalans espanyols³⁶ i els llibres d'autors catalans d'ambdues bandes del Pirineu hi contribueixen ensem. La recent *Llei Deixonne* que autoritza l'ensenyament del català a les escoles i als instituts i a les tres grans universitats de Tolosa de [p. 14] *Llenguadoc* i *Montpeller*,³⁷ serà, ho esperem, l'element que, junt amb els tres ja citats, acabarà amb la ignorància lingüística dels catalans francesos.

33. Notem que a Perpinyà es publica ara molta literatura d'autors del Principat o estrangers, com a la col·lecció a *Tot Vent*, creada per Edicions Proa el 1928 i dirigida per Joan Puig i Ferrer a Badalona, que es va traslladar a Perpinyà en acabar la guerra civil espanyola del 1936, fins que el 1968 tornà a Catalunya.

34. Hi ha un interès pels cursos de català a Tolosa de *Llenguadoc*.

35. Com que el francès només té el mot *prix* per dir *premi* o *preu*, els rossellonesos diuen *un preu literari*. De la mateixa manera, com que els dos mots *voix* («veu») i *voie* («via») es pronuncien igual en francès, al Rosselló diuen *la veu del tren*. Del francès *voiture* els rossellonesos han fet el monstre *butura*; de *gramme*, un *grama*; i del femení *minute*, una *minuta*, etc. Els mots d'origen occitànic són força nombrosos i han estat molt ben estudiats, sobretot per Guiter (1947-1948). Assenyalen, per exemple, *belleu* («potser») i *beire* («got»). Notem també que els rossellonesos utilitzen de vegades mots manllevats al castellà quan a Barcelona és més corrent el mot català: *ciego* («cec, orb»), *guapo* («bonic»), *hasta* («fins a»), *menos* (tret que, de vegades, amb sentit de «més»), etc. *Guapo* és amb *bonic* i *bel* una de les tres maneres d'expressar la *beutat*, però no empren *maco* (que cal dir que també és un mot estranger com *guapo*, però manllevat en una època més antiga de l'aragonès *majo* que, potser a causa de la seva similitud amb *mico*, serà pres per una injúria).

36. Val a dir que no tots representen un exemple a seguir. N'hi ha qui, al cap d'uns anys, parlen una barreja que no té nom.

37. A *Montpeller* ja feia anys que existia el curs. Va ésser suprimit l'any passat per raons externes al català, i ha estat restablert enguany a càrrec del filòleg catalanista Enric Guiter. A Tolosa, quan escrivim, la situació està en bona via d'ésser solucionada.

Literatura i cultura literària

La Catalunya francesa compta amb un brillant grup d'escriptors, sobretot de poetes: citem només Gumersind Gomila, el jove Cerdà, el polígraf Guiter professor a les Facultats de Ciències i de Lletres de Montpeller, a la vegada que químic, poeta, dramaturg i lingüista catalanista,³⁸ i sobretot Josep Sebastià Pons, professor a la Facultat de Lletres de Tolosa, el gran poeta d'Illa, un dels primers noms de la poesia catalana contemporània.³⁹

En canvi, fora d'aquesta elit, de la massa dels catalans francesos, ni tan sols els més cultes, no coneixen la literatura catalana més que els autors rossellonesos contemporanis. Comptem però amb el fet que ara es publiquen a Perpinyà molts llibres catalans de tots autors, junt amb la curiositat amorosa que tenen els habitants del Pirineus Orientals per les coses de Catalunya, i els efectes benèfics de la Llei Deixonne, perquè la seva cultura literària estigui ben aviat a l'alçada dels seus escriptors.

Absència de cultura literària del públic

Pel nombre i la qualitat dels seus escriptors, proporcionalment al nombre de la seva població, la Catalunya francesa és una de les primeres regions de la Catalunya Gran. [p. 15]

La influència de la immigració del sud

Raymond Lyzop, en un article aparegut el maig als *Annales de l'Institut d'Études Occitanes* —article que mereixeria de ser citat tot ell—, veu en la «immigració iberooccitana» una de les causes de la interrupció de la reculada de l'occità en el sud-oest de França, i després d'afirmar que «les plus nombreux sont des Occitans d'outre Pyrénées, des Catalans de la Catalogne proprement dite, des Valenciens et des Majorquais qui parlent des dialectes catalans» (Lyzop 1952: 53). Escriu a propòsit del Rosselló: «en Roussillon les Catalans du versant sud se retrouvent chez eux. Ils ne font que renforcer l'effectif des catalanophones (qu'on nous pardonne cet affreux néologisme!). Le pays où ils s'installent est du reste des rares cantons du pays d'oc où les habitants tirent quelque fierté de leur parler. La présence, et l'exemple de ces catalanistes déterminés tend à maintenir, sinon à développer, ce sentiment chez l'indigène» (Lyzop 1952: 54).

Tot el que diu el Sr. Lyzop en la continuació de l'article és exacte. Tanmateix, afegirem algunes raons que, al nostre parer, fan que l'acció dels catalans d'Espanya al Rosselló sigui particularment eficaç, i molt més que en els altres llocs del sud-oest de França.

38. És autor de moltes obres de dialectologia catalana i de tractats diversos. La seva tesi doctoral té com a tema el dialecte menorquí (Guiter 1943).

39. Citem, entre les seves obres en català, *Cantilena* (Pons 1937) i *Conversa* (Pons 1950).

De primer, els immigrants parlen la mateixa llengua que els habitants i no una llengua germana; moltes vegades es tracta exactament del mateix dialecte.⁴⁰ Tenint el costum de parlar sempre català en totes les circumstàncies i sentint en llur nova residència parlar català, ells el parlaran inclús en circumstàncies que els rossellonesos no el parlarien. [p. 16] A més, la temptació d'economitzar esforços no aprenent el català és molt més gran puix que per això no necessiten ni fer l'esforç mínim d'aprendre l'occità.

Segon: com que la proporció de la gent que comprèn el català (superior al 90 %) és molt més gran que la de la gent que comprèn l'occità en les altres terres, la necessitat d'aprendre el francès és molt més petita (per a la vida corrent, podríem dir inexistent).

Tercer: en terres d'Aquitània, els immigrants només poden tenir influència del camp, en canvi en Rosselló gairebé tota la burgesia de la vila comprèn el català. Així, els immigrants poden tenir una gran influència damunt d'ells, que, com sabem, estan en via de reservar el català únicament pel tracte amb el baix poble. Entre els catalans refugiats a Perpinyà, per exemple, hi ha molts intel·lectuals que parlen amb ells d'art, de literatura, de ciències, de política en català. La burgesia perpinyanesa s'acostuma així a considerar el català com una llengua de cultura; a més, l'exemple de *messieurs* que parlen català per a coses elevades contribueix a donar prestigi al parlar natiu.

Quart: pel fet mateix que poden influir en les viles, llur influència és més gran perquè hi són nombrosos i no es troben aïllats enmig d'allòfons (societats folklòriques o culturals, publicacions, representacions).

Quint: hi ha una comunitat més gran de cultura i de civilització entre Barcelona i Perpinyà, per exemple, que entre Barcelona i Tolosa. Així, quan els refugiats s'han fet triomfalment els promotors de la sardana (Casal català i Foment de la sardana) no han introduït una cosa estrangera o nova; no han fet més que recordar un ball nascut a l'Empordà, o sigui més [p. 17] a prop de Perpinyà que no pas de Barcelona, i que s'havia ballat en terres franceses abans que es ballés a la ciutat comtal.

Sext: els emigrants catalans que es troben a casa al Rosselló s'hi estableixen,⁴¹ s'hi casen, continuant sempre les seves relacions amb la família que queda «allà baix». Les dues famílies es visiten sovint i canvien sovint de país. Coneixem moltes famílies que no saben gaire si són franceses o espanyoles, i la cosa per a ells només té importància en el moment de fer el servei militar. Aquest intercanvi contribueix a regularitzar la llengua i porgar-la de gallicismes.

Hem vist, a mesura que estudiàvem en els diferents capítols, els diferents aspectes de la qüestió, la influència que tenen en la Catalunya francesa els immigrants espanyols, i particularment els refugiats, d'un nivell cultural mitjà més elevat que els altres. Podem resumir aquí:

40. De les terres de l'alta *Província de Gerona* han acudit en tots els temps onades d'immigrants cap a les riques planes del Rosselló. Aquests immigrants parlen el mateix dialecte pirenaic oriental, i constitueixen la immigració tradicional. La guerra d'Espanya ha portat en terres franceses catalans de totes les comarques del Principat, de les Balears i de València.

41. Parlem sobretot de la immigració tradicional; els exiliats naturalment sempre serveixen l'esperança de tornar. Però molts s'hi han casat i establert, com en altres terres de França, però són més nombrosos aquí perquè aquí es troben menys *dépaysés*.

- exemple d'una llengua més pura, i sobretot usada en totes les circumstàncies, tant per a la conversació ordinària com per la dissertació de temes elevats;
- exemple d'una bona grafia, i de la facilitat ofertes als indígenes perquè escriguin com cal (cartells, etc.);
- edició de quantitat de llibres en català;
- constitució de cercles d'estudis i grups culturals, que fan conèixer la nostra cultura. Ja hem dit que els virus de la bogeria que hi ha actualment a Perpinyà per les sardanes té l'origen en els refugiats del Casal i del Foment de la Sardana;
- reserva d'un contingent apreciable d'intel·lectuals catalanòfons apreciats i considerats per l'elit del país. Per exemple, de seguida que es votà la Llei Deixonne ja hi havia un català refugiat capacitat per a començar immediatament els cursos de català en el *lycée* de Perpinyà.

És clar que no cal fer-se masses il·lusions sobre el poder correctiu de l'exemple dels catalans d'Espanya. Un mot com la *butura* (del francès *voiture*, «cotxe») es continuarà dient segurament durant molt de temps. Però ja hi ha molta gent que diu *un quilo* i no *un quilò*, el *codi de la ruta* i no *el coda de la ruta*, i alguns comencen a dir *un auto* i no *una oto*. En tot cas, en impedir la llengua catalana d'ésser abandonada, és indispensable que els catalans d'Espanya contribueixin molt en la Catalunya francesa. En la propagació de la nostra cultura també. Encara que llur influència es limités a això, ja seria prou honorable el palmarès dels qui aprofiten l'exili on els ha precipitat l'infortuni de llur Pàtria per escampar fora d'ella la seva cultura i el seu esperit.

[rúbrica de Manuel Companys]
Foix, 24 d'octubre

SEGONA PART

ELS LÍMITS FONÈTICS ENTRE EL CATALÀ SEPTENTRIONAL I ELS PARLARS LLENGUADOCIANS VEÏNS

Els veïns del català

No ens toca entrar aquí en la famosa discussió de saber si el català és un dialecte occità o una llengua independent. És una qüestió, però, sense gaire importància, perquè el que és segur és que ja a l'època dels primers textos, el català apareix ben diferenciat, i que en totes les èpoques apareix sempre com a parent molt acostat del llenguadocià i del gascò. Mirem ara de posar, en unes línies, les diferències que separen el català del llenguadocià en general; veurem després que els parlars veïns del català presenten moltes particularitats fonètiques que l'acosten al català.

1. Característiques diferencials del llenguadocià i del català

1. El català ha conservat el timbre del llatí clàssic *ū* romànic [u] en [u]; el llenguadocià, com els parlars de la Gàl·lia, la Itàlia del nord i la Rètia, l'ha palatalitzat en [ü].

2. El llenguadocià diftonga les vocals breus llatines *ĕ* i *ĝ* quan van seguides d'un element palatal, en [je], [wo] o [we] respectivament. Amb la *j* resolta de la palatal s'obtenen els triftongs [jei], [wej], [w̃ei], [w̃oi], [joi] que poden reduir-se per pèrdua de l'element oclusiu inicial, o de l'element constrictiu final: NOCTE > [nejt̚], COCTO > [kei], LECTU > [lejt̚], COXEA > [kešo], [kejšo], [keššo], [kejšo]. El català, en canvi, presenta [i] pel llatí clàssic [e] i [ui] (reduït de vegades a [i], gairebé sempre a [u]) pel llatí clàssic [o]. Els filòlegs no estan d'acord per saber si es tracta d'una reducció del mateix triftong llenguadocià, i llavors l'evolució seria idèntica a la del francès LECTU > *lieit* > *lit* i COXEA > *cueisse* > *cuisse*, o si es tracta d'un tancament espontani provocat per la [p. 27] iod de la palatal subseqüent, per un procés d'assimilació regressiva. Són partidaris de la segona teoria Barnils (1921: 111-113, 120-122), Schädel (1908), Krüger (1911), Saroihandy (1908). Però des de Fouché (1924b), gairebé tothom s'inclina cap a la primera, de vegades amb expressions de dubte. Notem també que en llenguadocià la [e] i [o] diftonguen també de la mateixa manera davant d'un wau que no esdevé en català, *Déu* > llenguadocià [djeu], català [deu].

3. El llenguadocià manté el diftong llatí *au* que el català redueix a [o] des de l'època preliterària.

4. El llenguadocià central manté el diftong romànic *ai* que el català redueix a [e] en els començaments de la seva història. Una part del llenguadocià, però, presenta [ei] a les fronteres del català i del gascó, que ofereix regularment [ei] i [e].

5. El llenguadocià manté la xiulant sonora intervocàlica que el català emmudeix quan precedeix l'accent. Aquesta sibilant pot tenir orígens diversos: *-s-*, *-d-*, *-c-*, *-tj-* com ho proven els exemples següents: ROSELLA > llenguadocià [r̥u'zelo] > català [r̥u'el̥ç]; SUDARE > llenguadocià [sü'za] > català [sua]; VICINU > llenguadocià [b̥ezi] > català [b̥ei]; PUTEALE > llenguadocià [puzal], català [pual].

6. El llenguadocià emmudeix la *-d* final i conserva la *-ts* (*-c*) final (d'orígens diversos *t's*; *ce*, *ciu*; *-tiu*) el català canvia en [-y] tots aquests fonemes. PEDE > llenguadocià [pe] > català [pey]; PACE > llenguadocià [pak] > català [pay]; CANTATIS > llenguadocià [kantak] català [kanteu].

7. Les geminades llatines *-nn-* i *-ll-* es simplifiquen en llenguadocià i donen les palatals [ɲ] i [ʎ] en català, com en castellà, però en una època molt anterior.

8. Els grups *-mb-* i *-nd-* conservats en llenguadocià es reproduïxen en català, com en gascó, a *-m-* i *-n-*, per un procés [p. 28] d'assimilació progressiva seguit d'una simplificació de la geminada.

9. El català conserva els grups romànics [kw] i [gw] intactes davant d'una vocal central o posterior mentre que el llenguadocià els redueix a [k] i [g] respectivament.

10. El català palatalitza espontàniament en [ʎ] tots els fonemes inicials vibro-laterals del romànic comú, mentre que el llenguadocià, com totes les altres parles romàniques, conserva la lateral dental i alveolar.

Hi ha encara altres caràcters fonètics que destrien el català del llenguadocià. Només en diem l'essencial. Però el que sí que cal afegir és el caràcter del fonetisme lèxic, sintàctic i fonològic que és completament diferent en ambdues llengües. La impressió produïda a l'orella d'un francès meridional, lingüista o no, per una persona parlant català és que es tracta d'una llengua que no té res a veure amb els altres parlars occitànics, que «l'accent» hi és completament diferent. És això que entén segurament Lyzop pels mots de «pronunciación très particulière» (1952). Les mateixes persones us diran que la impressió que els fa el català és anàloga a la que els fa el portuguès; i, a primera audició, el català els sembla una llengua més veïna del portuguès que no pas del llenguadocià, del gascó o del provençal. Mirem d'analitzar-ne les raons.

La primera gran diferència la trobem en el ritme de la frase. En llenguadocià, com en tots els altres parlars occitans, les vocals pretòniques tenen una quantitat mitjana, les tòniques són llargues i la final és molt breu i relaxada. En català, al contrari, les pretòniques són breus i molt relaxades al punt que desapareixen sovint en la pronunciació [p. 29] ràpida i descuidada (*Teresa* [trɛzɛ]). Les tòniques catalanes són breus en lloc de ser llargues com en occità. Les finals són menys breus que en occità; molt sovint la vocal final és més llarga que la tònica. A més, en català, la relaxació de les finals és molt més feble que la de les pretòniques mentre que en occità passa exactament el contrari. Hem d'afegir a tot això la presència de l'accent d'altura feble en les dues llengües però existent; existent, però amb caràcter molt diferent. Les paraules occitàniques tenen gairebé sempre un accent de to que dobla el d'intensitat; l'accent d'intensitat és feble, així, l'elevació del to, encara que molt inferior a la de l'italià, té una certa importància. En català, l'accent d'intensitat hi és molt més fort, tant com en espanyol, encara que menys que en les llengües eslaves, i sobretot germàniques. En canvi, l'accent de to propi de la paraula hi és molt més feble que en occità. A més, quan una paraula té una vocal més aguda, en català aquesta vocal molt sovint no és la que ja duu l'accent d'intensitat: *una taula*, per exemple, es pronunciat en català amb la vocal neutra final lleugerament més elevada que la vocal intensa. Quan pronunciem *la pèrdua*, la vocal accentuada intensa és la è, però la *u* la pronunciem en un to sensiblement més elevat. Quan l'accent de to recau en català damunt la vocal intensa (el més sovint en un diftong) aquesta vocal s'allarga i es modula amb un accent de to molt particular que comença a una nota donada, puja ràpidament i acaba una mica més baix que el punt de la seva més gran agudesada, però força més agut que el seu punt de partida [p. 30]. Aquest accent de to, sobretot el darrer, és més aviat una entonació fràstica que no pas un accent a pròpiament parlar: estem aquí a les fronteres de l'accentuació verbal i de l'accentuació fràstica. En català, però, l'element tonal de l'accentuació fràstica té potser més importància que el de l'accentuació estrictament verbal. En occitànic, l'accentuació fràstica és molt important també, però els seus caràcters en són diferents i, a més, el to dels mots hi és més independent i estable. Seria massa llarg estudiar ara tota l'accentuació fràstica del català i comparar-la amb la del llenguadocià. S'hauria de fer, perquè fos profitable, un estudi sintàctic i estilístic complet, sense oblidar-ne la part més important, l'afectivitat. Ens limitarem a constatar que les dues llengües germanes són diferents en gairebé tots els fets d'entonació fràstica, moltes vegades oposades; el que ho prova és l'existència d'un «accent catalan» en el migdia de França propi dels catalans que parlen francès, i que els meridionals occitans troben molt diferent de les entonacions de llur propi francès.

Si passem ara al timbre de les vocals, també trobarem moltes oposicions. Els dialectes occitans han romàs fidels al principi del romànic comú que tancava totes les vocals àtones. En canvi, el català obre les *e* en la vocal neutra [ɛ]. Entre les tòniques, el català pronuncia sovint una [i] oberta que no existeix en cap llengua occitànica i que correspon a la *-i* del sicilià o a la *i* breu de l'anglès o de l'alemany. Això és més exacte encara quan es tracta del rossellonès, que si parléssim del català del Principat. [p. 31]

En canvi, el català no coneix cap *e* tan tancada com la *e* llenguadociana, sobretot en els seus dialectes orientals i particularment en el rossellonès, on es pronuncia una *e* dita mitjana que és tan oberta com la [ɛ] dels parlars llenguadocians de la frontera lingüística. A més, la presència de la freqüència de la vocal neutra acaba de desorientar els llenguadocians. Alguns parlars occitans tenen una vocal no gaire diferent de la [ɛ], però són molt pocs, i sobretot el fonema hi és molt més limitat, generalment, només apareix en final absoluta per representar-hi una *-a* etimològica. Altres parlars, més nombrosos, presenten en algunes condicions una *-a* final que hi és pronunciada [a], [â] o [ë]. La pronunciació de [ë] en posició final, que és la més general fora de [o], és la que retrobem en llavis de francesos meridionals que volen parlar català. És la vocal que ells pronuncien a cada moment, quan articulen els *e* caducs del francès, i els és molt difícil de sentir la diferència auditiva que hi ha entre aquesta vocal arrodonida i la [ɛ] catalana, que no ho és.

Tots aquests elements reunits, i altres que no ens és possible analitzar aquí, constitueixen aquesta famosa «prononciation très spéciale» que fa el català fonèticament tan diferent dels parlars occitans.

Veurem en els capítols següents que gairebé tots els fets fonètics característics del català penetren més o menys la zona llenguadociana mentre que el contrari és molt menys freqüent. Pel que toca la part de fonètica i entonació, la part més o menys vaga d'accent estudiada ací damunt, podem assegurar que l'accent no-català no penetra en cap poble de la zona lingüística catalana mentre que en una faixa més o menys ampla del llenguadocià frontaler comença a sentir-se gradualment l'accent català, les entonacions [p. 32] catalanes. La cosa és evident quan s'arriba a Quilhan venint de Foix, per exemple. Es pot dir que en tots els pobles de les Corberes, l'accent ja és mig català; certes característiques d'entonació catalana van fins a Lesinhan i Narbona. Dit això, ja no ens ocuparem més de «l'accent» i estudiarem únicament les divergències fonètiques en els capítols següents.

Abans d'arribar-hi, però, cal remarcar una divergència general entre el consonantisme de les dues llengües que també formen part de l'«accent» i que cal senyalar d'una vegada. El català té fonemes consonàntics en posicions que gairebé cap dialecte llenguadocià no admet: per exemple, les finals [l] *ll*, [s'] *lls*, [ŋ] *ny*, [ŋs'] *nys* i la geminada [ll] *tll* que l'occità desconeix. També xoquen les [l] inicials i un fonema desconegut del llenguadocià [ʎ] pronunciat encara més velar al Rosselló que a Barcelona i també més sovint; aquest fonema, quan és intervocàlic, modifica gradualment l'acabament o el començament de les vocals creant com una mena de vel psicològic que nega el mot dintre d'una bruma que amaga els fonemes a les orelles dels allòfons. Hem d'afegir també la gairebé total absència de l'element semivocàlic [j] en català (hi ha molt pocs diftongs catalans que acabin amb *i*) que contrasta amb l'abundància de la semivocal [w] (a més dels casos en què diftongs acabats en [w] apareixen en occità), el català té les sèries de mots en les quals la seva [w] prové d'una *-d* o *-ts* final llenguadociana, molt més nombrosos que els

casos de diftong [au] reduït a *o* pel català. En canvi, en català la [j] intervocàlica és lleugerament més freqüent que en occità. També és molt més ric el català que la majoria dels dialectes llenguadocians en el fonema [š] que és sovint substituït per [is] en occità: català *cuixa*, llenguadocià *cuèissa*. [p. 33]

2. Els límits de la zona pròpiament catalana

La frontera lingüística catalano-llenguadociana correspon si fa o no fa a l'antiga frontera que separava el territori dels comtes reis de Barcelona (o de Mallorca) dels comtats gallo-germànics. Aquesta línia correspon més o menys al límit del partiment de les aigües del cim dels Pirineus a l'oest, i de les Corberes a l'est. La frontera, doncs, del riu Arieja fins a la mar, passa pel sud de les localitats següents: l'Espitalet, Querigut, El Bosquet, Ròcafòrt de Saut, Conòsols, Montfòrt, Rebolhet, Sornhan, Camporsin, Trevilhac, Montalban; fins aquí el límit és natural: corresponen als cims dels Pirineus. Tanmateix, tot el Capcir pertany geogràficament a la conca de l'Aude, o sigui, al nord. Hem de notar, però, que la comarca que llinda amb el Capcir cap al nord és Querigut, que no està pas instal·lat directament a la vora de l'Aude ans més a l'oest. L'Aude, en aquesta regió, és un torrent que es fa el seu pas a través d'una sèrie de barrancs, i *gorges* pintoresques però intransitables, al peu dels boscos de Carcaniera. La vall, o més aviat, les valls del Donasà (la capital del qual és Querigut) estan completament aïllades de la vall de l'Arieja; i tan aïllades de la baixa vall de l'Aude (gorjas de la Pèira de Les) com de la vall del Capcir. Del Capcir estant, és molt més fàcil passar a la Cerdanya entre Formiguera i Matamala que no pas al Querigut entre Puigbalador i Querigut pels ports d'Ares o del Fumas. Aquesta circumstància explica la frontera lingüística, i alhora la frontera administrativa. Explica també dos fets molts curiosos. El primer, que la comarca del Capcir sigui l'única pròpiament del domini català en la qual penetren els caràcters fonètics llenguadocians. El segon, que, així com per tota la faixa fronterera del domini llenguadocià, els fets catalans van disminuint gradualment i amb barreja i polifonetisme (per exemple, en alguns mots el tractament és català, i en altres és llenguadocià) a mesura que ens allunyem de la zona catalana. El Donasà és una comarca que presenta una llengua de transició ben individualitzada i que gaudeix, en tots els poblets de la vall, d'una unitat lingüística relativa per a un fonetista, però indiscutible i evident per a tothom. Fins a Montfòrt hem seguit el límit actual del departament de l'Aude i dels Pirineus Orientals. Després, l'hem abandonat perquè els Pirineus Orientals comprenen tota la Fenolleda, que no pertanyia al reialme de Catalunya i Aragó. Continuem però resseguint el límit del partiment de les aigües fins a Camporsin, però Trevilhac que pertany al llenguadocià és situada a la vora d'un afluent de la Tet, i Montalban no és gaire lluny del mateix afluent. Més cap a l'est, els límits ja no són naturals i corresponen als antics límits polítics, que deixen al nord, al llenguadocià, Belhèstar, la Tor de França, Pasiòls, Tuissan, Embres, Sant Joan de Barro, Fraisse, Fulhan, Trelhas, Fitor, Leucata; i al sud, al català, Illa, Montner, Estagell, Talteüll, Vingrau, Perellós, Òpol, Salses, Sant Hipòlit de la Salanca, Sant Llorenç de la Salanca, el Barcarès. Tanmateix, els dos pobles de Vingrau i Talteüll es troben en una situació especial: no pertanyien al bisbat català d'Alet sinó al bisbat llenguadocià [p. 34] de Narbona, i sembla que han estat sempre pobles tant orientats cap al nord com cap al sud. El mateix podem

dir de Perellós que, una mica més al nord, ha estat sempre travessat per les dues fronteres política i religiosa. Els caràcters llenguadocians són tan pocs a Talteüll que Karl Salow (1912) el considera completament català. Les altres dues localitats presenten una barreja desordenada dels dos tractaments fonètics, i sovint del lèxic. Fora d'aquests tres pobles i de la comarca del Capcir, es pot dir que els caràcters fonètics del llenguadocià no penetren enlloc, ja que no podem considerar com a caràcter fonètic propi del llenguadocià el tancament de [ɔ] en [u] tòniques que es realitza regularment en tot el dialecte pirenaic oriental del català menys en el parlar de la Cerdanya.

3. *Divergències del vocalisme*

3.1. *Tractament del diftong llatí au*

La separació entre la solució catalana [o] i la solució llenguadociana [au] segueix exactament la frontera del domini, però deixant Perellós al nord; Vingrau presenta en el seu vocabulari tants exemples de [au] com de [o].

Perellós dona PAUPER [pɔr], PAUCU [pɔk] al costat de AUCA [auko] i CAUSA [kauze]; Vingrau presenta [au] en els dos primers casos i [ɔ] en els altres dos: [auko], [kauzo]; Talteüll dona [ɔ] per tot arreu. Tarerac també dona [au] però en tot els casos. [p. 36]

Més cap a l'oest, el límit [au] i [o] torna a seguir la frontera política fins a l'Aude, perquè en alguns pobles del Capcir el diftong [au] torna a aparèixer, però mai d'una manera general i regular: alguns mots presenten [au], d'altres [o]. Els Angles presenta [aukɛ] contra [kɔzɛ] i [poβrɛ]; Esposolla i Odelló igualment; no hi ha cap continuïtat, perquè els tres pobles estan separats per altres que sempre donen [ɔ] o [o]. Per això és pot dir que la conservació del diftong [au] en el Capcir és esporàdica i excepcional. Més a l'est, el límit fonètic es conforma al de la geografia i de la política fins a l'Arieja, perquè [au] no apareix en cap població de la Cerdanya.

Notem que el tractament per [o] del diftong llatí AU és el fet fonètic català que penetra més difícilment en el domini del llenguadocià. Hi és veritablement excepcional i sempre hi presenta un caràcter esporàdic i polifonètic.

3.2. *Límit de la palatalització de [u] en [ü]*

El límit nord de la conservació del timbre de la *u* llatina segueix la frontera política a l'oest, deixa després tot el Capcir al nord, torna a seguir la frontera política fins al Mediterrani, formant només una corba que deixa Vingrau a la zona [œ]. Al sud del límit que descrivim, la vocal [u] és constant. Al nord d'aquest límit els fets són més complexos. Hi ha una separació neta a l'oest que presenta regularment [ü] ja en el primer poble que és l'Espitalet. La separació també és neta al [p. 37] Capcir, que ofereix regularment [œ]. Al nord del Capcir, el límit també és net amb el parlar del Donasà que té [ü], encara que de vegades es pot sentir, i ocasionalment, [œ] en alguns mots, sobretot en posició àtona. Aquesta [œ] episòdica del Donasà, de la qual els habitants no tenen cap consciència, deu ser una resta d'una antiga pronunciació que devia ésser regularment [œ]. El límit continua sent net a Trevillac, que té regularment [ü], mentre que al sud de Tarerac trobem constantment [u]. Però, a partir de Montalban fins a Embres, la zona llenguadociana pre-

senta una faixa fronterera en la qual apareixen barrejats sense cap ordre els tractaments [ü] i [œ] de vegades per polifonisme, de vegades per presentar constantment un tractament en uns mots, i l'altre en altres mots, però sense que ho pugui delimitar cap criteri fonètic. Aquesta faixa que vacil·la entre [œ] i [ü] continua molt cap al nord, separant, en terres llenguadocianes, el parlar dit central que presenta la [u] de l'oriental, que va fins a la regió de Montpeller, que presenta [œ]. Aquesta faixa és molt confusa, moltes vegades predomina [ü] a l'est d'un poble en el qual predomina [œ]. Passat Embres, ja trobem regularment [œ] en la zona pròpiament llenguadociana; en canvi, en el poble semicatalà de Vingrau trobem [œ] en el derivat de *sudo* contra [ü] en els de *venduta* i de *cruda*.

3.3. Límit de [a] final llatina

Aquí el tractament llenguadocià en [o] només penetra en [p. 38] zona catalana a⁴² Vingrau que vacil·la entre [o] que presenta *e* en els derivats de *AUCA* i de *CAUSAS*, i [e] que presenta en el derivat de *venduta*, per exemple. Això s'ha d'interpretar com un fet de polifonisme i no de repartició de fonemes segons les paraules. En efecte, el criteri fonètic més freqüent és que la *a* sigui en final absoluta o que vagi seguida de *s* o *n*, i en tots els exemples que tenim del parlar de Vingrau tenim ambdós resultats en els dos casos.

En canvi, el resultat català [e] apareix en molts llocs de la zona llenguadociana. I sobretot el tractament típicament llenguadocià en [o] constant en tots els casos el tenim d'anar a buscar molt lluny, de vegades. Hi ha una faixa més o menys ampla que presenta [es] al plural, i al singular de vegades [o] (alta vall de l'Arieja) de vegades [a] o [â] (Donasà) i fins i tot alguna vegada [u] com en Felhuns, Lo Vivièr, Fòssa i Sant Martin d'Endalens en què el singular vacil·la entre [o] i [u]. A l'est tornem doncs a trobar l'alternança [o] al singular i [es] al plural, que trobem en llocs situats tant al nord com a Vilhaseca, Durban, etc. En tota la zona que presenta els plurals en [es], que és molt extensa, aquest final hi apareix d'una manera constant i els fets de polifonisme són molt rars. Altres pobles presenten el plural català en [e] mentre que el singular és llenguadocià, per exemple, Cassanhas de la Frontiera, Belhestar, Rasiguèras, Centernac, Lançac, Pesillà de la Ribera, [p. 39] Prats de Sornhan, Sornhan, Rebolhet, etc., com tota la Fenolleda formen part de la zona en la qual el plural és en [es].

Al singular [e] apareix accidentalment en alguns llocs que tenen [a] i, molt menys, en alguns llocs que tenen [o]. En els llocs que tenen un singular en [a], la pronunciació més freqüent és [a] central o més o menys velar [â], però també se sent alguna vegada [o], [œ], [a] i sobretot [e], que és força freqüent en la conservació ràpida: tot això té sempre naturalment un caràcter polifònic, i els nadius no tenen la més mínima consciència de pronunciar unes vegades d'una manera i altres d'una altra; generalment, ells pensen articular sempre una [a], de vegades diuen que pronuncien una [o], rarament una [e], però no reconeixen mai un fet de polifonisme.

Per resumir, doncs, la qüestió de la *a* final, direm que el tractament llenguadocià només penetra en un poble català, i encara molt tímidament, mentre que el tractament català

42. Ratllat a mà amb un llapis blau que trobem a altres indrets: *a Tarerac que té [o] d'una manera constant i a [nota dels editors]*.

penetra al singular o al plural en molts pobles llenguadocians i que, a més d'això, hi ha una ampla faixa fronterera llenguadociana que presenta un plural en [es] una part de la qual té [a] al singular i l'altra, generalment més al nord, té el singular llenguadocià en [o]. De vegades, com en el cas del Donasà [a] i [es], [p. 40] i del País de Saut [o] i [es], les dues faixes estan superposades; altres vegades es passa directament del català [ɛ] i [e] a la zona [o] i [es]. Rarament els primers pobles llenguadocians presenten el tractament llenguadocià normal. Trobem [es] gairebé fins a Bèlcaire i Quilhan; i, a l'est, ben al nord de Durban.

3.4. Límit del diftong romànic [aj]

Aquí els fets són una mica més complicats perquè els parlars de transició, a més d'un polifonisme que ho complica tot, presenten resultats diferents segons l'origen del diftong romànic. El que podem dir d'una manera general és que els fets no catalans no penetren més que a Vingrau i Perellós, i encara d'una manera molt parcial i de vegades accidental. Tots els altres pobles de la zona catalana presenten la resultant catalana [e]. El que hem dit a propòsit de *-a* final sobre una faixa de transició en els parlars fronterers del llenguadocià es torna a repetir aquí, a l'oest i el centre de la frontera. Aquesta zona de transició presenta [eɪ] amb [e], en alguns casos per polifonisme amb [eɪ] o per una resultant diferent provocada per un origen diferent del diftong romànic, o per reducció de la [ɪ] de [eɪ] absorbida per una palatal subseqüent, o per repartició capritxosa de les formes: per exemple, és freqüent que el sufix *-ariu* doni [ɛ] en certs casos i [je] (tractament llenguadocià per un origen *-eriu*, com en francès) en d'altres. Notem, però, que la faixa de [eɪ] és molt més vasta que la de *-es*. La zona [eɪ] engloba, en efecte, tot el parlar foixenc [p. 41] i va molt endins del tolosenc, sobretot parcialment. Engloba completament, a més, els parlars de les comarques del Donasà, del País de Saut i la Fenolleda, i penetra parcial o esporàdicament i accidentalment en els altres parlars, més cap a l'est.

En aquesta zona de transició, però, alguns mots poden presentar, de vegades, o regularment [aj]. A la Fenolleda, per exemple, tenim *FACTU* > [fɛjt] en tots els pobles; *LACTE* > [lɛj] en tots menys en Sant Pau de Fenolhet on tenim [lajt], *FACERE* > [fɛ] pertot; *FRAXINU* > [frɛjše] menys a la Tor de França on tenim [frɛše]; *FASCE* > [fɛš] pertot menys a Sant Pau de Fenolhet on tenim [fɛjše]. L'exemple d'aquesta comarca serà suficient per fer comprendre el caràcter de transició de la zona [eɪ].

A Vingrau, tenim pels mateixos ètims: [fajt], [lajt], [fa] (que representa el romànic *FARE*, paradoxalment situat aquí, perquè els parlars llenguadocians veïns tenen tots [fajre] que ve de *FACERE*); el fet que s'hagi conservat aquí aquesta forma reduïda deu ésser degut a la influència del català [fe]; notem que *far* no és estranger a cap dialecte llenguadocià perquè serveix de radical pel futur com en les altres llengües romàniques, i [fraš], la resultant de *FASCE* no hi està atestada.

Perellós ens ofereix la forma llenguadociana en [fajt].

3.5. Tractament de *õ* seguida de palatal

Aquí els fets són extremadament confusos, perquè [p. 42] en ambdues llengües la seqüència d'una palatal ha donat una sèrie de diftongs o triftongs que s'han reduït de di-

verses maneres segons els fonemes que els precedien o seguien, i molt sovint hi pot haver concordances o divergències que només són aparents i de les quals és molt difícil establir-ne la història.

D'una manera general, podem dir de *õ* seguida de palatal que el tractament llenguadocià només penetra a Vingrau i a Perellós; i que tota la resta de la zona catalana té el tractament [u_i] reduït a [u] o [i] segons els fonemes que precedeixen o segueixen, menys al Capcir que presenta, al costat del tractament català en OCTO > [bui_t], MEDIANOCTE > [mižə nit], COCTU > [kœt], COXA > [kœiʃa], OCLU [œl], FOLIAS > [fœlɛs], TROIA > [trœžɛ] i [trœižɛ], PLOVIA > [plœžɛ], CORIU > [kœiri] i [kœiɾɛ] i [kœiru]; HODIE > [ɛβœi] i [ɛβœi].

En canvi, el tractament català de *o* més palatal penetra de vegades, encara que mai d'una manera regular i general, en la zona llenguadocià. Donem, per exemple, els topònims Puch i les Pujes [pütš] [lespužes] derivats de PODIUM que en molts llocs substitueix els topònims més llenguadocians [petš], [pjotš], [pwëtš], [pwetš], [pwe_i] i que corresponen, és clar, al català *puig*.

En llenguadocià, *o* diftonga també davant de [u]. Aquest fet penetra en els dos pobles de Perellós i Vingrau, que presenten [bjɔs] però no el [p. 44] Capcir on normalment dona [bɔs]. Notem que els parlars veïns del català, en aquest cas de diftongació provocada per [u] subseqüent, donen sempre [bjɔs] derivat de la primera etapa de diftongació [wo] > [wɔ] i cap derivat de l'etapa de [we] com [bwe_s] que trobem en molts parlars occitàtics.

3.6. Tractament de *ě* seguida de palatal

Pel que toca a *ě*, la situació és anàloga, amb la diferència que el Capcir és completament català. Hem d'afegir que en alguns llocs de la zona fronterera llenguadocià hi ha una vertadera faixa de transició que presenta [je_i] com en llenguadocià, però amb [ɛ] tancada en comptes de la [e] del diftong llenguadocià normal. De vegades, aquesta [ɛ] és tan tancada que el triftong arriba a transformar-se en una modulació que comença per una [j] i s'obre gradualment fins a [i] i es torna a tancar per acabar en [i]. Aquest fet que hem observat científicament i experimentalment per exemple a Querigut, ens fa decantar cap a la teoria que veu en la [i] actual del català contemporani la reducció d'un triftong anàleg al de l'occità i del francès preliterari.

El llenguadocià diftonga també la *ě* davant de [u], fet que origina un triftong [jeu] que de vegades es redueix a [iu] gairebé en tots els parlars llenguadocians veïns del català, que presenten aquesta reducció menys en el mot derivat del romànic *eo* que a l'est és [jeu] amb *e* oberta o tancada, mentre que a l'oest hi ha llocs on trobem [jeu], d'altres [iu], i d'altres que vacillen entre les dues formes, o que estan en via de reduir la primera a la segona (he observat científicament aquest cas a Querigut). A Vingrau i Perellós tenim *deu* [diu] i *meu* [miu] i *ěo* [jeu].

3.7. Altres particularitats del vocalisme

La diftongació de *i* seguida de *l* en [jɛ] o [ja] que presenten gairebé tots els parlars llenguadocians veïns del català, només penetra a Perellós i Vingrau, que donen FILU > [fjɛl] però no en tots els mots de la sèrie.

La tendència catalana de pronunciar relaxades i amb tendència a obrir-se fins a [ɛ] les *é* pretòniques, que en llenguadocià sempre són molt tancades, es troba en una ampla faixa en la qual es vacilla entre [ɛ], [e] i [ɛ̃] que de vegades arriba a [ɛ] i [a]. Aquesta faixa engloba tot el Donasà, la Fenolleda, una part del País de Saut i de l'alta Arieja, i tot el Termenès i molts pobles del sud del Narbonès. Un canvi que té una gran regularitat és el de *es-* inicial en *as-* absolutament regular a Perellós i Vingrau, a tota la Fenolleda, a tot el Donasà i a una bona part de l'alta vall de l'Arieja. El Termenès, en aquest cas, presenta [ɛs-] d'una manera absolutament regular també.

Pel que toca a la quantitat relativa de les vocals, seria massa llarg i àrid de detallar-ho aquí. Tanmateix, podem indicar-les, ja que són gairebé catalanes a la Fenolleda, i sobretot al Donasà; l'alta Arieja i el País de Saut ja no són verament llenguadocianes; comença a remarcar-se un ritme català al Quilhan, venint de Foix.

El timbre relaxat i obert de la *i* també penetra en molts pobles llenguadocians, sobretot en la Fenolleda.

Les *a* pretòniques són molt relaxades i tendeixen cap a [ɛ] en una ampla faixa fronterera, per exemple ABELLANA > [abɛlano] a Lanet, Tuissan, Sant Joan de Barro. [p. 46]

4. Les divergències consonàntiques

D'una manera general podem dir que, al contrari del que passa amb les vocals, l'articulació catalana de les consonants és més tensa, les sonores intervocàliques hi són tan relaxades i fricatives com en els parlars llenguadocians o hispànics, però les inicials i sobretot les finals hi són articulades amb una força molt superior; això fa que els casos d'assimilació siguin molt menys freqüents en català que en llenguadocià, sigui davant la *s* flexional, sigui davant la consonant inicial de la paraula següent. A més d'això, el consonantisme català es caracteritza per la presència de la *l* velar [ɭ] que, al nostre coneixement, només existeix en els parlars llenguadocians narbonesos veïns del català. La [ɭ] que es troba esporàdicament en alguns llocs del llenguadocià (en el punt I67 del *Nouvel Atlas linguistique de la France, Gascogne*, per exemple) és fonamentalment diferent de la [ɭ] catalana. El fonema català és una lateral dental-velar, anàloga a la *l* final anglesa, i molt veïna de la portuguesa, mentre que la [ɭ] de NALF-G I67 és, com la [ɭ] del rus de [sjerkaɭo], [paɭka], [ɭodka], una lateral velar per la qual l'apex de la llengua no toca ni les dents ni els alvèols.

4.1. Presència de la [ɭ] catalana

És aquest un dels fets fonètics catalans que penetren més endins en terres llenguadocianes. Pronúncies com [animaɭ], [ʃaβaɭ] arriben a l'est fins a Narbona. Les trobem d'una manera absolutament constant i regular en tots els punts llenguadocians que ha prospectat Salow (1912). Encara la trobem més a Sant Pau de Fenolhet, Cubièra, Fòssa, Lo Vivier, Felhuns, Pesillà, Montalban, que donen pel llatí FILU [fjaɭ], [fjeɭ] o [fiɭ]. En altres punts fronterers més occidentals encara trobem, esporàdicament i accidental, [ɭ] en comptes de [l]. En alguns punts com l'Espitalet, la [ɭ] final hi és pronunciada sovint lleugerament velaritzada. En general, però, el límit del fonema català, a partir de Rebolhet, segueix

l'antiga frontera francocatalana, deixant a les comarques del País de Saut, del Donasà, i de l'alta vall de l'Arieja. El fonema llenguadocià penetra però amb alguns mots en alguns pobles del Capcir, al sud del Donasà on *FILU* > [fil] a Puigbalador, Odelló, Real, Vilanova, Els Angles; *APRILE* > [əbril] a Puigbalador; *MELE* > [mɛl] a Puigbalador i Odelló; *PILES* > [pɛls] a Puigbalador, Riutort, Font-rabiosa, Real, Vilanova, Formiguera i els Angles. [p. 47]

4.2. Palatalització de la *l*- inicial llatina

És aquest el fet que s'endinsa més en les terres llenguadocianes. Contràriament al que passa amb la [ʎ] final, aquí és a l'est llenguadocià el que no es deixa penetrar pel fonema català. Els primers pobles llenguadocians, Fitor, Trelhas, Fulhan, Embres, presenten *l* en mots com *LACTUCA* > [lətɔro], [ləjtuat], [laɪtɔgo], [laɪtɔat] respectivament. Però els tres pobles catalans fronterers més sotmesos a la influència llenguadociana: Òpol, Perellós, i Vingrau presenten [ʎ] d'una manera absolutament constant. Però més a l'est, la línia isoglòtica ja abandona la frontera polític-administrativa per penetrar en terres del llenguadoc, deixant la [ʎ] inicial als pobles de Tuissan [laɪtɔgat], Padèrn [laɪtɔgo] Cucunhan [ləjtuago] que presenta també Dulhac i Rufiac així com Solatge. Cubièra queda en la zona [ʎ] però Sant Pau de Fenolhet vacilla entre [ʎ] i [l] i Fòssa i Caudièrs de Fenolhet tenen [ʎ] d'una manera constant. Més a l'est, el fonema [ʎ] puja més al nord, puix que el trobem encara a Quilhan i a l'Avelhanet. Per la vall de l'Arieja [ʎ] inicial va fins a Lusenac, al poble següent comença l'àrea de [l] fonema dental que serveix de transició entre la [ʎ] catalana i la [l] llenguadociana que no trobem fins a Foix. Cap a l'oest [ʎ] i [l] van fins al límit del gascò que dona [l].

4.3. Palatalització de *-ll-* intervocàliques

Aquesta evolució que caracteritza els parlars romànics catalana a la vegada que espanyols (encara que l'evolució és molt més tardana en castellà que en català) penetra també molt endins de les terres llenguadocianes. A l'est, per un ètim *SCUTELLA* tenim [ʎ] en tots els punts de Salow (1912) menys a Leucata que dona [ɬkœɛɫo] el que és paradoxal i curiós puix que aquest punt és el primer que presenta [ʎ] en lloc de la [ʎ] velar catalana (potser es tracta d'un error de Salow, però que no hem pogut verificar). Així tenim encara [ʎ] en Vilaseca de las Corbièras, Durban, Albàs, Vilaroja de Termenès, Felinas, Motomet, Lanet, Auriac, Solatge, Cubièra, Sant Pau de Fenolhet, etc. En canvi, en el derivat d'*ABELLANA* trobem [ɛβɛlano] a Lanet, Tuchan i Sant Joan de Barro, i [ɛβɛlano] a Sijan i a Leucate. I per l'ètim *CABALLA* tenim [kabalɔ] en tots els punts de les comarques del Termenès i del Narbonès, menys Pasiòls i Tuissan que donen [ʎ] en relació amb el Rosselló i la Fenolleda, i també a Motomet, que representa l'extrem d'una punta de [ʎ] endinsada al mig del Termenès que per tot arreu té [ʎ]. El fet que pel derivat de *CABALLA* el domini de *l* no palatal el podem atribuir a la influència del masculí [ʂɛβaɫ], forma mantinguda al francès, utilitzada en aquestes regions. Les diferències de tractament de *-ll-* intervocàlica, en molts mots, proven però, que les dues comarques del Termenès i del Narbonès formen en el seu territori sud una zona de transició entre [ʎ] i [l]. A Narbona

mateix tenim sempre [l]. En canvi, a la Fenolleda, al sud del Termenès, presenta [ʎ] d'una manera gairebé constant.

Més a l'oest, tenim [ʎ] en tot el Donasà, el País de Saut, i a l'alta vall de l'Arieja. Aquest tractament va més al sud de Puèglaurenç, Atsat, Redoma, Niòrt. Per la vall de l'Arieja, la línia isoglòtica segueix si fa no fa la de [ʎ] i [l] inicials. A l'alta vall de l'Arieja, com per la [l] inicial, es passa a partir del poble de Brèbe, després de Lusenac, de la [ʎ] catalana a la dental, abans d'arribar a [l], que no es troba fins a Foix: a Brèbe, VITELLA > (beðe|o).

4.4. *Evolució de les -nn- geminades intervocàliques*

A l'est de la línia isoglòtica segueix l'antiga frontera político-administrativa, deixant però a l'evolució llenguadociana [n] el punt català de Vingrau quan la geminada -nn' ha esdevingut final romànica; a l'est, trobem la mateixa repartició davant de la s flexional. Però en alguns punts d'aquesta zona, apareixen de vegades mots que presenten l'evolució catalana [ŋ], una evolució paral·lela a la castellana, però anterior.

A l'oest, la línia isoglòtica segueix també l'antiga [p. 49] frontera, però només en el cas de -nn' final romànica davant la s flexional (i encara abandonant a [ns] llenguadocià els pobles del Capcir del nord de Riutort, Odelló o Puigbalador). Al singular i davant de a, la palatalització de la geminada penetra molt sovint en terres llenguadocianes, englobant tota la comarca del Donasà.

4.5. *Assimilació progressiva del grup -nd-*

A l'est, la línia isoglòtica es confon amb l'antiga frontera, deixant però a la zona que conserva el grup -nd- els dos pobles catalans de Vingrau i Perellós. A l'oest, la zona d'evolució llenguadociana engloba tota la comarca del Capcir i segueix l'antiga frontera fora d'aquesta excepció.

4.6. *Assimilació progressiva del grup -mb-*

Aquesta evolució que el català presenta amb el castellà, l'antic aragonès i el gascó és completa, llevat de molt poques excepcions, en tot el domini del català de França. A més, penetra en terres llenguadocianes en una part del País de Saut, per exemple, el topònim [santokulumo]. Els topònims i antropònims [kumo], [kumos] i [kumes] de COMBA es troben sovint en els parlars llenguadocians veïns del català, com també en els veïns del gascó. [p. 50]

4.7. *Emmudiment de la -z- protooccitànica pretònica*

Amb aquest títol arribem als fets fonètics que caracteritzen més el català de les altres llengües del grup catalanooccitànic, i, en general, de les llengües romàniques. Per -z- protooccitànica entenem la consonant sonora d'articulació ja sibilant, o potser encara africada o interdental, que provenia dels fonemes llatins següents: c seguida de vocal

prepalatal PLACERE > [pla'zer] [pla'zɛ], *d* intervocàlica SUDARE > [su'za], *t* seguida de iod PUTIARE > [pɔ'zar] [pu'za] o simplement de *s* llatina CAUSARE > [kau'zar]. L'evolució d'aquests fonemes en els primers temps de formació de les llengües romàniques és molt poc coneguda i per tant molt discutida. Jean Séguy, professor a la Facultat de Lletres de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, en un opuscle encara inèdit i que serà publicat a *Pallas. Revue d'études antiques* de la Universitat de Tolosa (1953), en dona una explicació clara i convincent basada en un estudi estadístic comparatiu i fonològic dels antics documents occitans, per un mètode nou, el de l'Escola de Praga. Les seves conclusions és que per tot arreu es va passar en un moment donat per la interdental [z̥], que va donar després la sibilant fricativa sonora [z]. És d'aquest estat de llengua ben establert que partim. Els parlars llenguadocians han conservat [p. 51] la fricativa sibilant alveolar sonora; el català, en canvi, l'ha emmudit quan es trobava davant l'accent i de vegades en altres casos (en certs dialectes catalans l'emmutiment de *-z-* intervocàlica és general). En el quadre següent transcrivim el llenguadocià amb la grafia de l'Institut d'Estudis Occitans:

	LLATÍ	OCCITÀ	CATALÀ
VICINU	vesin	veí	(rossellonès [vi])
PLACERE	plaser	plaer	(rossellonès [pler])
RACIMU	rasim	raïm	(rossellonès [rim])
PUTEARE	posar	poar	
RATIONE	rason	raó	
SUDARE	susar	suar	

En el cas de mots com SUDARE on la *-z-* ve d'una *-d-*, l'emmutiment és general en tot el territori català, llevat de Vingrau i Perellós, però no penetra en cap poble llenguadocià. A l'oest, la zona de conservació engloba tot el Capcir. El mateix passa en mots com CREDIS en el qual el català presenta [kreɪs] o ['krewɛs] que són tots dos analògics de la tercera persona. En mots com RATIONE, la línia isoglòtica és també igual, però, quan com en el cas de RATIONE, o de SATIONE, la caiguda de la *-z-* provoca el contacte d'una vocal central o posterior, hi pot haver lloc a la formació epentètica d'una [ɣ] de *hiatusstillung* [rɛ'ɣu] en alguns punts de la zona catalana; a l'est, el fonema epentètic que apareix és [β] en quatre punts del Rosselló, que toquen la frontera lingüística [Montner, Talteüll i Perellós] Vingrau presenta [ra'zu]. [p. 52]

En mots com RACEMU,⁴³ en els quals la *z* provenia de *c* intervocàlica llatina seguida de vocal prepalatal, les dues evolucions són també separades per l'antiga frontera política, sempre amb l'excepció de Vingrau i Perellós, i la comarca del Capcir. Però, aquí, de vegades es troba l'emmutiment del català en alguns pobles d'aquesta comarca, gairebé sempre, però, amb caràcter esporàdic i de polifonisme. Així, el poble més meridional, els Angles, presenta [re'ɪm]. El cas de COCINA (pel clàssic COQUINA) és interessant perquè després de la caiguda de la *z*, hi ha hagut en català una monoftongació que ha provocat un

43. Tal com es pot veure aquí en relació a l'ètim presentat al quadre de més amunt on apareix RACIMU, l'autor té dubtes sobre si ha de fer servir un ètim romànic o llatí popular més antic [nota dels editors].

canvi d'accent [kə'zina], [ku'ine], ['kuine]. En un poble llenguadocià, Montalban, tenim [ku'ina]; el Capcir té ['kuine] al sud (els Angles, Formiguera, Esposolla i Vilanova) i [ku'ine] al nord [Font-rabiosa, Riutort, Real, Odelló] i a l'extrem nord al darrer poble en la carretera que va cap al Donasà, es troben [ku'ina], [ku'zine], [kœ'zine] i totes les barreges entre elles: la [œ] de la tercera persona deu ésser deguda a la influència del francès *cuisine* [kwi'zinē] (ja se sap que en els mots manllevats al francès, els parlars occitàtics fan correspondre [u] i [œ]) perquè els parlars llenguadocians tenen sempre [ku'zino] amb [u] i no presenten mai [ü].

4.8. Evolució de la -d' final romànica

La divergència consisteix en el fet que generalment el llenguadocià emmudeix la *d* mentre que el català [p. 53] la vocalitza en [ɥ] segons un procés encara mal establert. Vegeu, sobre aquest procés, l'opinió de Pierre Fouché en el seu llibre *Phonétique historique du Roussillonais* (1924b). Per ell, i la seva explicació és la més probable, la -*d* final s'hauria pronunciat [ð], després [z], [h] articulació laríngia transformada en velar, i per augmentació de l'obertura deguda a una assimilació progressiva de l'obertura de la vocal precedent, la fricativa velar sonora [ɣ] hauria esdevingut una [ɥ], de primer sense l'articulació labial, que hauria provocat després la raó fonològica de normalització del sistema fonètic de la llengua. El canvi de -*d* en [ɥ] és anterior al que s'havia cregut durant molt de temps.

En aquest cas, Vingrau queda dintre de la zona catalana, i Perellós en la llenguadociàna (PEDE > [pɛ]) i els pobles llenguadocians de Cassanhas de la Frontiera, Trevilhac i Belhestar de la Frontiera presenten el tractament català [pɛɥ]. A part d'aquestes excepcions, el límit segueix l'antiga frontera político-administrativa; tot el Capcir queda, doncs, dintre de la zona catalana.

Això és el que passa amb la major part dels substantius, però no amb tots. Si prenem l'exemple del derivat de NIDU, trobem una situació ben diferent. En efecte, molts parlants llenguadocians ofereixen [nit], [nic], [niɥ] i molts pocs [ni], que seria la forma normal. Al plural trobem [nic] com a plural de [nit] o com a plural de [nic], [nizes] generalment com a plural de [nic], i la forma catalana [niɥ]. De vegades, punts que tenen [niɥ] al singular donen [p. 54] [nizes] al plural; aquest últim cas és anàleg al tractament dels verbs en tota una faixa de territori fronterer llenguadocià, la qual cosa fa creure que correspon a l'evolució autòctona dels punts d'aquesta faixa; quan s'hi troben doncs altres formes, aquestes serien degudes a pertorbacions posteriors (mots manllevats, analogia, etc.)

La zona plural [niɥ] és molt vasta. A l'est, la frontera segueix el límit polític (incloent naturalment Vingrau i Perellós en la zona catalana) fins al sud de Pasiòls que queda en la zona llenguadociàna, després la línia isoglòtica puja cap al nord englobant en la zona catalana les comarques senceres de la Fenolleda i del Peirapertusès, deixant doncs al sud els punts: Padèrn, Montgalhard, Rofiac, Cubièra, Camps. Després torna a baixar cap al sud seguint el límit dels departaments de l'Aude i dels Pirineus Orientals, i continua seguint la línia divisòria de les aigües, aquesta vegada cap al nord, deixant així la zona llenguadociàna tota l'alta vall de la Bolsana amb els pobles de Montfòrt (singular [nit], plural [nic]) i Ginòlas, Salvesinas i Puèglaurenc (singular [nic], plural [nizi]), i a la

zona catalana: a l'est els darrers pobles de la Fenolleda: Caudièrs, Fenolhet, Viran i Rebolhet; i a l'oest els primers pobles del País de Saut: Conòsols, Santa Coloma. Al nord, el tractament català va més lluny que Jocon, Galinagas, Masubi, Niòrt, [p. 55] pobles situats en la vall de Rebentin; però al sudoest de Niòrt, la línia isoglòtica travessa la vall, i tira cap al sud seguint la línia de les crestes fins al Port de Palharés abandonant l'alta vall de Rebentin al tractament llenguadocià, que vinent d'Ac*s* i d'Ascon (que donen al singular [nit] i al plural [nic]) ha passat el port de Shiular i ha donat al singular [nic] i al plural [nizi] als dos pobles de la Fajòla i Merial. La línia isoglòtica deixa doncs a l'est, en la zona catalana Redoma, Aunat, Fontanes, Campanha de Saut, i tota la comarca del Donasà, que encara que pertany al departament d'Arieja no hi és unida més que per un camí de mules passant pel port de Palharés, i té tota la seva vida econòmica dirigida cap a l'Aude. Al sud del Port de Palharés, la línia ateny el límit de l'Arieja i dels Pirineus Orientals, o sigui, l'antiga frontera entre França i Catalunya, que ja no torna a abandonar. El primer poble llenguadocià després del coll de Pimorent, l'Espitalet, ja presenta al singular i al plural [nic]. Aquesta zona que hem descrita és doncs molt més vasta que la de [peɥ], puix que engloba les comarques de la Fenolleda, del Peirapertusès, del Donasà, de Saut, que presenten [peɥ]. Hem d'afegir, que al nord d'aquesta zona encara es pot trobar esporàdicament [niɥ] al singular. És difícil explicar la diferència de tractament entre PEDE i NIDU. Ni Krüger (1911), ni Salow (1912), no en donen cap explicació satisfactòria. Hem de remarcar [p. 56] que, com queda apuntat més amunt, NIDU, NIDOS és un mot que dona resultats irregulars en una gran part de les terres occitanes, de vegades molt allunyades de la frontera catalana.

Si dels substantius passem ara a la tercera persona del singular del present dels verbs que tenen la vocal temàtica romànica [e] o sigui dels verbs llatins en *-ere*, *-ēre*, *-ire*, que no utilitzen l'antic increment incoatiu *-isc* o *-esc*, trobem que la vocalització en [ɥ] de la *d* de les finals romàniques *-det* engloba una zona gairebé tan extensa com la de la [niɥ]. Altres parlars llenguadocians tenen *-i* analògica de l'infinitiu, CADERE > ['kaɪre] hi provoca CADET > [kaɪ] (el mateix passa en els parlars llenguadocians o gascons, més allunyats en els quals *cadere* > [kaze], que tenen la tercera singular analògica [kaz]); mentre que en català és la tercera persona del singular la que provoca l'infinitiu analògic [kaure] que hauria d'ésser fonèticament [kaɪre], forma que es troba efectivament en antics textos, sobretot del Rosselló. En una ampla zona fronterera, llenguadociana doncs, tenim [ɥ] a les 3a del singular ['kreɥ] i ['kaɥ] al costat de l'infinitiu regular [kaɪre] i [kreire] tenim les terceres persones del singular catalanes [kaɥ] i [kreɥ], tota la comarca del Donasà, per exemple, presenta aquestes formes mentre que les altres persones són regulars: 1a [kazi], 2a [kazes] i plural [ka'zɛn], 2a [ka'zɛts] i 3a ['kazen] mentre que en català són analògiques, les primeres [p. 57] del perfecte i del subjuntiu (amb un increment de *-g*), les segones i tercera del plural de la tercera del singular (recordem que en rossellonès les segones del singular són gairebé sempre plenes, amb *e*, i tenim ['tɛnes], ['podɛs] i ['kreɥɛs]).

És difícil d'explicar aquesta diferència de tractament entre noms i verbs (deixem de costat l'aberrant NIDU). Krüger (1911) i Salow (1912), que treballaven amb el mateix qüestionari, no van tenir la idea d'incloure-hi cap exemple de tercera persona del singular; així han passat per alt un fet interessant sense adonar-se'n. Ens sembla que l'explicació més lògica és que en tota la zona esmentada l'evolució normal de *-d* romànica final

era el seu pas a [u]: *-d* > [u], però al plural *-d's* > *-s*, sigui que quan es va emmudir la posttònica final-interna la *-d-* havia tingut temps de passar a [z] o almenys a [ʒ], i llavors l'evolució seria [pedes] > [pezes] > [pez's] > [pes], o sigui per l'evolució [pedes] > [ped's] > [pedz] > [pez], [pes] amb pas de [dz] a [z] com en *PLACERE* > [plaðere] > [pladzer] > [plazer] > [pla'ze]; aquesta segona explicació no ens agradava gaire perquè suposa, de primer, una assimilació progressiva de *d* a *s*, fet molt menys freqüent que les assimilacions regressives; en segon lloc, perquè exigeix una evolució *-dz* > *-s* difícil d'admetre [p. 58] en posició final, on normalment hauria d'ensordir-se molt aviat, el que no ha pogut ésser perquè en aquests parlars *-c* prové de *-ce*, *-ci*, *-cj*, *-tj* i *-t's* es conserva fins a l'època moderna sense perdre el seu caràcter africad. Siguí com sigui, segons el nostre parer, en aquests parlars s'hauria arribat a una flexió PEDE > [peu], PEDES > [pes] i la segona forma absolutament normal (plural presentant una vocal seguida de *s*) hauria provocat [pe] al singular pel qual [peu] presentava un caràcter poc freqüent. Aquesta explicació, no ho neguem pas, no és pas indiscutible. En efecte, el que passa en català (el plural actual [peus] té *s* analògica) no la corrobora perquè, en català, el plural normal regular era [peu], en la llengua antiga PEDES hi havia donat doncs [pets] com ho prova encara l'expressió rossellonesa «pets-a-fúger», que si fos manllevada al llenguadocià encara seria un argument més fort contra la nostra hipòtesi. A més, el parlar del Donasà presenta [a'pedde'fuže] la geminada de la qual només pot venir de l'assimilació de *-[tsd]* absolutament constant en aquest com en molts parlars llenguadocians. És veritat que aquesta locució pot haver estat manllevada al català del Capcir, que n'ha donat moltes al Donasà. En canvi, el fet que la final *-edes* doni [-'ezes] en els verbs, sense emmudiment de la *e*, és normal, perquè la conservació de *e* final-interna és general, [p. 59] llevat de molt poques excepcions en llenguadocià, i existeix en totes les llengües romàniques en grau més o menys elevat que normalment perden la *e* en aquesta posició; compareu també l'espanyol que conserva les *-e* finals de la tercera persona del singular darrere de consonants, que en els substantius permeten el seu emmudiment: *DICIT* > [diθe] al costat de *FELICE* > [feliθ]. Això és degut a l'acció analògica, sempre molt forta en la flexió verbal. Notem que, com hem dit més amunt, el rossellonès presenta segones persones del singular amb *e* analògica en molts verbs en els quals el barceloní té *-s*, i sense que ho exigeixi la fonètica.

Resumint tot el cas de divergència en l'evolució de la *-d* final podem afirmar el següent,

1. en la majoria de les paraules, el límit segueix la frontera política antiga llevat de Perellós que presenta l'emmudiment llenguadocià, i Trevilhac i Belhestar de la Frontièra, que presenten la vocalització catalana;

2. en el mot *NIDOS*, el tractament llenguadocià no penetra en cap punt català, mentre que la vocalització va força lluny en diversos pobles llenguadocians englobant en particular les comarques de la Fenolleda, el Peirapertusès, Saut (menys l'alta vall del Reben-tin (dos pobles) i de la Bolsana (tres pobles)) i del Donasà;

3. en les terceres persones del singular del present dels verbs com *CADERE*, *RIDERE*, *SEDERE*, [p. 60] el tractament català s'estén d'una manera accidental i irregular (o sigui no en tots els mots de la sèrie) per una zona tan extensa com la del punt precedent amb la qual correspon si fa no fa; i d'una manera constant i regular a una zona més reduïda que engloba sobretot la comarca sencera del Donasà.

4.9. Evolució de [ts] final del protooccità comú

Pel pas del ètims llatins originaris de *c* llatina seguia de vocal prepalatal o de iod (*i* o *e* prevocàliques del llatí clàssic) o *t* llatina seguida de iod, a la forma [ts] del grup occitànic comú, vegeu l'opuscle del professor Séguy (1953).

La situació general es presenta d'una manera anàloga a la que acabem d'estudiar precedentment, però la força de penetració (si podem parlar així) de l'evolució catalana en terres llenguadocianes hi és una mica més feble.

En els substantius, l'evolució llenguadociana només penetra a Perellós, que presenta: PACE > [paʊ], CRUCE > [kruts], PRETIU > [prɛts], però la catalana no penetra en cap punt llenguadocià de manera constant i regular. Tot el Capcir dona [paʊ], [preʊ] i [kreʊ].

En les terceres persones del singular del [p. 61] present dels verbs en *-cere*, *-cire*, les diverses zones són les mateixes que en l'apartat precedent, però una mica menys extenses, i els casos d'evolució catalana hi són menys nombrosos; en la zona que presenta regularment *-d* > [ʊ] tenim casos amb la forma llenguadociana analògica de l'infinitiu: per exemple, a Querigut tenim DICET > [diʊ] però JACET > [ʒaɪ] i PLACET > [plaɪ] analògics de [ˈʒaɪre] i [ˈplaɪre].

En aquest capítol no creiem que sigui possible donar l'explicació que hem provat de donar en l'apartat precedent per explicar la diferència de tractament entre els substantius i els verbs. Mots com [diʊ] es poden explicar d'altres maneres (per exemple, per analogia de [riʊ] de RIDET) o han de quedar inexplicats per ara.

4.10. Evolució de la desinència flexional -tis

Hem de separar la [ts] final de l'occitànic comú provinent de *-t's* del d'altres orígens, perquè aquesta [ts] no es va formar en època diferent i en català ha evolucionat cap a [ʊ] més tard que l'altra, tenint en compte encara els grafismes *-atz*, *-etz* deguts a la influència de l'occità antic més forta en una forma tan freqüent i tan sistematitzada que es podia comparar fàcilment a la forma antiga, que no en els mots que podien diferir de l'occità antic per altres caràcters. Aquí la línia isoglòtica segueix l'antiga frontera político-administrativa però amb l'excepció que abandona Vingrau i el Perellós a la zona llenguadociana. [p. 62]

4.11. Altres particularitats del consonantisme

Hi ha evidentment altres divergències entre els consonantismes de les dues llengües, però que no podem tractar en el quadre limitat d'aquest modest treball. Fins i tot els punts tractats els hem tingut d'estudiar ràpidament, només que sobre la pronunciació de la *l* procedent de *-lj* i *c'l* llatines davant la *s* flexional del plural ja n'hi hauria per fer un estudi interessant. Ens limitarem però a dir uns mots sobre la fonètica fràstica.

Al contrari del que passa amb el vocalisme, el consonantisme llenguadocià (com en general de tots els dialectes occitans) té un caràcter més relaxat que no pas el català, fins i tot el rossellonès. El llenguadocià practica en la conversa cuidada una sèrie d'assimilacions que el català només faria en una conversa molt ràpida i vulgar. D'altra banda hi ha

altres assimilacions llenguadocianes que el català no fa mai. L'accent català el reconeixen els llenguadocians principalment per l'articulació massa neta de les consonants finals i inicials en la cadena vocàlica. Pronunciar *tampats la porta* (*tanqueu la porta*) [tam'padzla'pɔrtɔ] xoca una orella llenguadociana; la pronunciació normal, parlant lentament és [tam'palla'pɔrtɔ] i si és necessari detallar absolutament la pronunciació es dirà amb èmfasi [tam'padla'pɔrtɔ]. En general, el llenguadocià practica l'assimilació completa a la consonant següent.

Un altre fet d'assimilació propi de [p. 63] l'occità és la palatalització en [j] de tota *s* final davant de tota consonant que no sigui una oclusiva sorda; *las vacas*, per exemple, es pronuncia [lai'βa:kɔs), *omes bons* ['omej'βus], etc.

Doncs bé, en una faixa important de la zona llenguadociana limítrofa del català, l'articulació consonàntica té el caràcter tens del català, les assimilacions hi són més limitades, i la palatalització de *s* final no hi existeix. Aquesta faixa de transició comprèn grosserament les comarques de l'alta Arieja, el Donasà, el País de Saut, la Fenolheda, el Peirapertusès i en grau molt menys elevat el Narbonès meridional. Dintre d'aquesta faixa, el País de Saut i la Fenolheda són les que acusen més el caràcter articulatori català, amb el Donasà, que podríem dir-ne un parlar llenguadocià en boca catalana; a l'orella, en efecte, sembla català occidental, i els occitans que passen pel Donasà estan sempre convençuts que han sentit parlar català.

Pel cas precís de palatalització de la *s* final, vegeu el treball del professor Guiter publicat l'any passat, que en descriu els límits exactes i les diverses modalitats d'aplicació.⁴⁴

Conclusions de la segona part

En les pàgines precedents, hem vist que els fets fonètics llenguadocians només penetren en dos pobles de l'antic territori català de l'est i en la comarca muntanyesa del Capcir. Els dos pobles [p. 64] són Vingrau i Perellós; el primer pertanyia al bisbat llenguadocià de Narbona, el segon era travessat per les fronteres política i religiosa; es tracta doncs de dos pobles binacionals. La comarca del Capcir és un conjunt d'altres valls d'accés molt difícil, incomunicades per la neu durant molts mesos; i podem afegir que al nord del Capcir el donesanenc és un dialecte més català que el capcinès no és llenguadocià.

Segonament, podem establir que el narbonès presenta al sud molts fets fonètics característics del català però no compten si es compara amb els que presenten els altres parlars veïns de les comarques del Fenolledès, Saut, etc. Podrem doncs dividir la faixa de transició llenguadociana en tres zones:

1. La zona que només presenta algunes característiques catalanes: narbonès, termenès, foixenc, el País d'Olmes, regió de Quilhan.
2. La zona que presenta nombrosos fets fonètics catalans, sobretot en l'articulació i en casos aïllats: Peirapertusès, alta vall d'Arieja.

44. Suposem que es refereix a Guiter (1950).

3. La zona que ja pot ésser considerada com de parlar verament i típicament de transició amb sèries fonètiques desorganitzades, i d'altres ja catalanes: de la Fenolleda, el País de Saut.

I posarem a part el parlar donezanenc perquè té una autèntica personalitat i una unitat remarcable. Es pot dir d'ell que no és un parlar de transició [p. 65] presentant en les seves sèries una barreja de fets d'una i altra llengua, ans un parlar intermediari entre el català i el llenguadocià, més llenguadocià que català pel que toca la fonètica pròpiament dita del consonantisme per la morfologia no verbal, i pel lèxic, tant català com llenguadocià pel vocalisme i per la morfologia verbal, més català que llenguadocià pel que toca tots els fenòmens de fonètica sintàctica, d'entonació i de ritme i tonada i tensió dels fonemes i de la frase, i que a més d'això presenta alguns fets que no es troben en cap de les dues llengües d'una manera general i regular (per exemple, la utilització semanticomorfològica del polifonisme en la flexió verbal).

Veiem doncs que la conclusió de la primera part d'aquest treball, que era la constatació de la vitalitat del català de França, es troba aquí reforçada per un fet de geografia lingüística: el llenguadocià no penetra, o ho fa molt poc, en zona catalana mentre que el català té davant d'ell tota una sèrie de parlars de transició com una sèrie de glacis, marques, *postes* avançats, i *no man's land*, endinsats en les terres occitanes limítrofes.

Seria interessant fer un estudi diacrònic per veure si hi ha un desplaçament de la frontera lingüística, i en quin sentit. Suposem que en els llocs que hi hagués desplaçament (est) aquest es faria a favor del català, sobretot amb la massa de refugiats catalans. S'afegeix també el fet de la proximitat de la gran capital de Perpinyà. Notem que el gascó recula davant el llenguadocià en la plana de Tolosa, mentre que es manté en els països dels Pirineus (Arieja).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALC = GRIERA, Antoni (1923-1964): *Atlas Lingüístic de Catalunya*. Barcelona / Sant Cugat del Vallès: IEC / Instituto Internacional de Cultura Románica, 8 vol.

ALDC = VENY, Joan / PONS I GRIERA, Lúdia (2001-): *Atles Lingüístic del Domini Català*. Barcelona: IEC. En línia: <<https://aldc.espais.iec.cat>>. [Consulta: 23 de novembre de 2023.]

ALERT, Josep / ALOY, Joaquim / (2021): *Correspondència inèdita de Lluís Companys, Pau Casals i altres personalitats catalanes (Fons Jaume Creus i Ventura)*. Associació Memòria i Història de Manresa. En línia: <<http://www1.memoria.cat/creus>>. [Consulta: 9 de novembre de 2022.]

ALF = GILLIÉRON, Jules / EDMONT, Edmont (1902-1910): *Atlas Linguistique de la France*, Paris, Honoré Champion. En línia: <<http://lig-tdcge.imag.fr/cartodialect5/#/>>. [Consulta: 23 de novembre de 2023.]

ALG = SÉGUY, Jean (1954-1972): *Atlas linguistique de la Gascogne*. París: CNRS. [Del primer al cinquè volum s'intitulà *Atlas Linguistique et Ethnographique de la Gas-*

- cogne.] En línia al *Thésaurus Occitan*: <<https://cocoon.huma-num.fr/exist/crdo/meta/cocoon-9e8134e8-52c2-32fc-b5a8-0d6955bed594>>. [Consulta: 23 de novembre de 2023.]
- ALLOc = RAVIER, Xavier/ BOISGONTIER, Jacques / NÈGRE, Ernest (1978-1993): *Atlas linguistique et ethnographique du Languedoc occidental*. París: CNRS, Commission des atlas linguistiques. En línia al *Thésaurus Occitan*: <<https://cocoon.huma-num.fr/exist/crdo/meta/cocoon-d7c25365-6234-33ef-b4fb-e01029a23c47>>. [Consulta: 23 de novembre de 2023.]
- ALOY, Joaquim (2020): *Documents de Manuel Companys, germà del president*. Associació Memòria i Història de Manresa. En línia: <<https://www.memoria.cat/manuel-companys>>. [Consulta: 9 de novembre de 2022.]
- ALPO = GUITER I SUNYER, Enric (1966): *Atlas linguistique des Pyrénées Orientales*. París: CNRS.
- ANDRADE AGUILERA, Vandercí de / PEREIRA ROMANO, Valter (2016): *A geolinguística no Brasil: caminhos percorridos, horizontes alcançados*. Londrina: Editora da Universidade Estadual de Londrina.
- ATLAS «SACAZE» = *Atlas linguistique «Sacaze» des confins catalano-languedociens* (vegeu COSTA I COSTA 1986).
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria (1951): *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona: Noguer.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. / COLÓN, Germà (1952): «Atlas linguistique du domaine catalan. Orientation méthodologique», *Orb.*, 1, p. 403-409.
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria (1952): «Sobre metodologia de la encuesta dialectal», *Primer congreso internacional del Pirineo del Instituto de Estudios Pirenaicos*. Saragossa: CSIC.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. / GRIERA, Antoni / UDINA, Federico (1955): «L'Atlas Lingüístic del Domini Català», *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica, II. Actas y Memorias*. A. D. Barcelona, p. 655-660. Comunicació presentada el 1953 a Barcelona.
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria / COLÓN, Germà / COMPANYS, Manuel / VENY, Joan (1962): «“Atlas Lingüístic del Domini Català”». Estado de los trabajos. Aspectos metodológicos», *Actas do IX Congresso Internacional de Linguística Românica (Universidade de Lisboa 31 de março-4 de abril 1959)*. A. D. Lisboa: Centro de Estudos Filológicos, III, p. 121-126.
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria / PONS I GRIERA, Lídia / VENY, Joan (1993): *Atlas Lingüístic del Domini Català: qüestionari*. Barcelona: IEC.
- BALAGUER, Claudi (2009): «L'evolució dels parlars de la frontera entre català i occità», dins CREUS BELLET, Imma / PUIG, Maite / VENY Mesquida, Joan Ramon (coord.): *Actes del Quinzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, 2009*. Lleida: Universitat de Lleida, I, p. 181-193. En línia: <http://aillc.espais.iec.cat/files/2017/12/Actes_15_Lleida_158_181_194.pdf>. [Consultat el 8 de novembre de 2022.]
- BALAGUER, Claudi (2012): «Entre el Capcir i el rossellonès: el conflentí», *Ianua. Revista philologica romanica*, 12, p. 19-33. En línia: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4243869>>. [Consulta: 8 de novembre de 2022.]

- BALAGUER, Claudi (2016): «El passat simple a la Catalunya del Nord», *Questions de llengua a la Catalunya Nord / Questions sur la langue en Catalogne du Nord*. Canet: Trabucaire, p. 45-68.
- BARNILS, Pere (1921): «Les vocals tòniques del rossellonès», *Biblioteca filològica de l'Institut de la Llengua catalana*, 13, p. 101-133 [en línia]. <<https://archive.org/details/bibliotecafilologica13/page/100/mode/2up>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022].
- COMPANYS, Manuel (1956a): «Les facteurs moraux pendant l'enquête», *VD*, 2, p. 110-111.
- COMPANYS, Manuel (1956b): «Les nouvelles méthodes d'enquête linguistique (I)», *VD*, 3, p. 89-138. En línia: <https://ethnolinguiste.org/wp-content/uploads/2020/11/1956-Via-Domitia-nº-III-nº-3_ocr.pdf>. [Consulta: 8 de novembre de 2022.]
- COMPANYS, Manuel (1958): «Les nouvelles méthodes d'enquête linguistique (II)», *VD*, 5, p. 49-167.
- COMPANYS, Manuel (1960): «A propos des questionnaires dialectologiques», *Premier Congrès international de dialectologie générale*. Editat per Albert J. Van Windikens. Lovaina: Centre international de dialectologie générale.
- COMPANYS, Manuel (1961): «Atlas Lingüístic del Domini Català», *Actes et Mémoires du IIème Congrès International de Langue et Littérature du Midi de la France (Aix, 2-8 septembre 1958)*. D. A. Ais de Provença: Centre d'Études Provençales de la Faculté des Lettres d'Aix, p. 145-151.
- COMPANYS, Manuel (1964): «Particularités de la flexion verbale du Donnezan», *Revue des langues romanes*, 109-110, p. 51-55 [en línia]. <<https://www.e-periodica.ch/cnt-mng?pid=rlr-001%3A1964%3A28%3A%3A506>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.] Presentat a *Actes et mémoires du III congrès international de langue et de littérature d'oc (Bordeaux, 3-8 septembre 1961)*. D. A. Bordeus: Universitat de Bordeus, I, p. 53-64.
- COMPANYS, Emmanuel (1966): *Phonétique française pour hispanophones*. París: Hachette/Larousse.
- COSTA I COSTA, Jordi Joaquim (1976): «L'article definit a la Catalunya-Nord». *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*, 3, p. 107-119. En línia: <<https://raco.cat/index.php/QuadernsAE/article/view/352048/443274>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- COSTA I COSTA, Jordi Joaquim (1980): «Aplicació d'un mètode estadístic (Indici General d'Identitat) al català del Vallespir». *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*, 1, 4, p. 247-254. En línia: <<https://raco.cat/index.php/Estudis/article/view/342672>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- COSTA I COSTA, Jordi Joaquim (1986): *Atlas Linguistique «Sacaze» des confins catalano-languedociens*, I, Saint-Estève / Barcelona; Société de Professeurs des Catalan, Barnagràfic.
- COSTA I COSTA, Jordi Joaquim (1989): «Catala i occità a Tararac». *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 1, p. 99-108.
- EBERENZ-GREOLES, Carme (1990): «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, p. 137-166. En línia: <http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/03/11_Eberenz-Greoles.pdf>. [Consulta: el 12 de novembre de 2022.]

- FAULÍ, Josep (2002): *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FRIGUEIREDO BRANDÃO, Sílvia (2015): *Memorial apresentado à Banca Examinadora da solicitação de Promoção a Professor Titular de Língua Portuguesa do Departamento de Letras Vernáculas*. Rio de Janeiro: Universitat Federal de Rio de Janeiro. En línia: <<https://www.abralin.org/site/wp-content/uploads/2020/11/MEMORIAL-TITULAR-Silvia-Figueiredo-Brandao.pdf>>. [Consulta: 23 de novembre de 2023.]
- FOUCHÉ, Pierre (1924a): *Morphologie historique du roussillonnais*. Tolosa / París: Imprimerie et Librairie Édouard Privat / Auguste Picard.
- FOUCHÉ, Pierre (1924b): *Phonétique historique du roussillonnais*. Tolosa /París: Imprimerie et Librairie Édouard Privat / Auguste Picard.
- GRIERA, Antoni (1915): «El dialecte del Capcir», *Butlletí de dialectologia catalana*, 3, p. 115-136. En línia: <https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1051035>. [Consulta: 24 de novembre de 2022.]
- GRIERA, Antoni (1921a): «El rossellonès», *Butlletí de dialectologia catalana*, 9, p. 33-50 [amb un mapa a la p. 9]. En línia: <https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1051047>. [Consulta: 24 de novembre de 2022.]
- GRIERA, Antoni (1921b): *Contribució a una dialectologia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GRIERA, Antoni (1925): «Castellà - català - provençal», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 45, p. 530-552.
- GRIERA, Antoni (1928): «Les études sur la langue catalane», *Archivum romanicum*, 45, p. 198-254. En línia: <<http://digitale.bnc.roma.sbn.it/tecadigitale/giornale/TO00176940/1928/unico/00000548>>. [Consulta: 24 de novembre de 2022.]
- GRIERA, Antoni (1915): «El dialecte del Capcir», *Butlletí de dialectologia catalana*, 3, p. 115-136. En línia: <https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1051035>. [Consulta: 24 de novembre de 2022.]
- GUITER I SUNYER, Enric (1943): *Étude de linguistique historique du dialect minorquin*. Montpellier: Imprimerie de la Charité
- GUITER I SUNYER, Enric (1947-1948): «Algunes infiltracions del lèxic occità en el domini lingüístic català», *Estudis Romànics*, p. 153-158. En línia: <<https://raco.pre.csuc.cat/index.php/Estudis/article/view/6867>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- GUITER I SUNYER, Enric (1950): «Phénomènes de palatalisation dans la Haute-Ariège». *RLR*, p. 231-236.
- HOLLE, Fritz (1908): «La frontera de la lengua catalane en la Francia meridional», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Joaquim Horta, p. 335-339. En línia: <<https://archive.org/details/primercongrsin00conguoft>>. [Consulta: 23 de novembre de 2022.]
- HOVELACQUE, Abel (1879): «Présentation», *Bulletins et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris*, III, 2, p. 68-69. En línia: <https://www.persee.fr/doc/bms-ap_0301-8644_1879_num_2_1_5202>. [Consulta: 23 de novembre de 2022.]
- HOVELACQUE, Abel (1891): «Limite du catalan et du languedocien», *Revue mensuelle de l'Ecole d'anthropologie de Paris*, 1, p. 143-145. En línia: https://books.google.es/books?id=jyE7AQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=ca&source=gbs_ge_

- summary_r&cad=0#v=onepage&q=languedocien&f=false. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- KRÜGER, Fritz Otto (1911): «Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon». *RDR*, 3, p. 144-183, 287-338. En línia: <<https://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A22840/pdf>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- KRÜGER, Fritz Otto (1912): «Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon». *RDR*, 4, p. 1-15.
- KRÜGER, Fritz Otto (1913): «Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon». *RDR*, 5, p. 1-88. En línia: <<https://archive.org/details/revuededialectol-05sociuoft/page/n7/mode/2up>>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- LACERDA, Armando de / BADIA I MARGARIT, Antoni Maria (1948): *Estudios de fonética y fonología catalanas*. Madrid: CSIC.
- LACERDA, Armando de (1958): *Notes pour l'étude de l'activité nasale en français*. Col. COMPANYS, Manuel. Coïmbra: Laboratório de Fonética Experimental da Faculdade de Letras da Universidade de Coimbra / Fundação do Instituto para a Alta Cultura.
- LYZOP, Raymond (1952): «Note sur l'immigration ibéro-occitane comme facteur de conservation de la langue d'oc dans le Sud-Ouest», *Annales de l'Institut d'Études Occitanes*, 11, p. 53-55.
- PONS, Josep Sebastià (1937): *Cantilena: poèmes catalans et traduction*. Tolosa / Barcelona: s. n.
- PONS, Josep Sebastià (1950): *Conversa*. Tolosa: IEO.
- PALDC = VENY, Joan (2007-): *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*. Barcelona: IEC. En línia: <<https://aldc.espais.iec.cat>>. [Consulta: 23 de novembre de 2023.]
- RAVIER, Xavier (1962): «Une enquête des services de l'Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne à Hecho (Huesca)». *Archivo de Filología Aragonesa*, 12-13, p. 271-276. En línia: <<https://ifc.dpz.es/publicaciones/ebooks/id/260>>. [Consulta: 9 de novembre de 2022.]
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni (2002): *Cartes de l'exili*, a cura de Maria Capdevila. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SALOW, Karl (1912): *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*. Hamburg: Société Internationale de Dialectologie Romane.
- SANCHIS GUARNER, Manuel *et alii* (1962): «El Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI). Trabajos, problemas y métodos», *Actas do IX Congresso Internacional de Linguística Românica (Universidade de Lisboa 31 de março-4 de abril 1959)*. A. D. Lisboa: Centro de Estudos Filológicos, III, p. 113-120.
- SAROÏHANDY, Jean-Joseph (1908): «El català del Pirineu, a la ralla d'Aragó», *Primer congrés internacional de la llengua catalana*. Barcelona: Joaquim Horta, p. 331-334.
- SCHÄDEL, Bernhard (1908): «La frontière entre le gascon et le catalan», *Romania*, 37, 140-156. En línia: <https://www.persee.fr/doc/roma_0035-80291908num371455000>. [Consulta: 23 de novembre de 2022.]
- SÉGUY, Jean (1953): «Essai sur l'état des palatales et de -d- romans en occitan du XIIIe siècle», *Pallas. Revue d'études antiques*, 1, p. 169-220. En línia: <https://www.persee.fr/doc/palla_0031-0387_1953_num_1_1_903>. [Consulta: 16 d'agost de 2023.]

- SÉGUY, Jean (1954): «A propos de la diphtongaison de è et ò ouverts», *AM*, 66, 27, p. 307-311. En línia: <https://www.persee.fr/doc/anami_0003-43981954num66276007>. [Consulta: 5 de novembre de 2022.]
- SÉGUY, Jean (1973): «La fonction minimale du dialecte», *Les dialectes romans de France*. París: CNRS, p. 27-42. En línia: <<https://excerpts.numilog.com/books/9782402588546.pdf>>. [Consulta: 23 de novembre de 2022.]
- VILA, Pep (1993): «Bibliografia de la llengua i literatura catalanes al Rosselló. I. La llengua». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 32, p. 267-370. En línia: <<https://raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/54078>>. [Consulta: 23 de novembre de 2022.]